

PIVOT^{4A}

LEARNER'S MATERIAL

IKALAWANG MARKAHAN
Filipino

G8

DepEd CALABARZON
Curriculum and Learning Management Division

PAG-AARI NG PAMAHALAAN
Hindi tomagbilit

Isinasaad sa Batas Republika 8293, Seksiyon 176 na hindi maaaring magkaroon ng karapatang-sipi sa anomang akda ang Pamahalaan ng Pilipinas. Gayumpaman, kailangan muna ang pahintulot ng ahensiya o tanggapan ng pamahalaan na naghanda ng akda kung ito ay pagkakakitaan. Kabilang sa mga maaaring gawin ng nasabing ahensiya o tanggapan ay ang pagtakda ng kaukulang bayad.

Ang mga akda (kuwento, seleksiyon, tula, awit, larawan, ngalan ng produkto o brand name, tatak o trademark, palabas sa telebisyon, pelikula, atbp.) na ginamit sa modyul na ito ay nagtataglay ng karapatang-ari ng mga iyon. Pinagsumikapang matunton ang mga ito upang makuha ang pahintulot sa paggamit ng materyales. Hindi inaangkin ng mga tagapaglathala at mga may-akda ang karapatang-aring iyon. Ang anomang gamit maliban sa modyul na ito ay kinakailangan ng pahintulot mula sa mga orihinal na may-akda ng mga ito.

Walang anomang parte ng materyales na ito ang maaaring kopyahin o ilimbag sa anomang paraan nang walang pahintulot ng Kagawaran.

Ang modyul na ito ay masusing sinuri at niribisa ayon sa pamantayan ng DepEd Regional Office 4A at ng Curriculum and Learning Management Division CALABARZON. Ang bawat bahagi ay tiniyak na walang nilabag sa mga panuntunan na isinasaad ng Intellectual Property Rights (IPR) para sa karapatang pampagkatuto.

Mga Tagasuri

PIVOT 4A Learner's Material
Ikalawang Markahan
Unang Edisyon, 2020

Filipino

Ikawalong Baitang

Job S. Zape, Jr.
PIVOT 4A Instructional Design & Development Lead

Sharon A. Villaverde
Content Creator & Writer

Jaypee E. Lopo, Elaine T. Balaogan & Ricardo Makabenta
Internal Reviewer & Editor

Lhovie A. Cauilan & Jael Faith T. Ledesma, Julie Anne V. Vertudes
Layout Artist & Illustrator

Jhucel A. del Rosario & Melanie Mae N. Moreno
Graphic Artist & Cover Designer

Ephraim L. Gibas
IT & Logistics

Earvin Christian T. Pelagio, Komisyon sa Wikang Filipino
External Reviewer & Language Editor

Inilathala ng: Kagawaran ng Edukasyon Rehiyon 4A CALABARZON
Patnugot: Wilfredo E. Cabral
Pangalawang Patnugot: Ruth L. Fuentes

PIVOT 4A CALABARZON Filipino G8

Gabay sa Paggamit ng PIVOT 4A Learner's Material

Para sa Tagapagpadaloy

Ang modyul na ito ay inihanda upang makatulong sa ating mga mag-aaral na madaling matutuhan ang mga aralin sa asignaturang **Filipino**. Ang mga bahaging nakapaloob dito ay sinigurong naaayon sa mga ibinigay na layunin.

Hinihiling ang iyong paggabay sa ating mga mag-aaral para sa paggamit nito. Malaki ang iyong maitutulong sa pag-unlad nila sa pagpapakita ng kakayahang may tiwala sa sarili na kanilang magiging gabay sa mga sumusunod na aralin.

Salamat sa iyo!

Para sa Mag-aaral

Ang modyul na ito ay ginawa bilang sagot sa iyong pangangailangan. Layunin nitong matulungan ka sa iyong pag-aaral habang wala ka sa loob ng silid-aralan. Hangad din nitong mabigyan ka ng mga makabuluhang oportunidad sa pagkatuto.

Ang sumusunod ay mahahalagang paalala sa paggamit ng modyul na ito:

1. Gamitin ang modyul nang may pag-iingat. Huwag lalagyan ng anomang marka o sulat ang anomang bahagi nito. Gumamit ng hiwalay na papel sa pagsagot sa mga gawain sa pagkatuto.
2. Basahing mabuti ang mga panuto bago gawin ang bawat gawain.
3. Maging tapat sa pagsasagawa ng mga gawain at sa pagwawasto ng mga kasagutan.
4. Tapusin ang kasalukuyang gawain bago pumunta sa iba pang pagsasanay.
5. Punan ang **PIVOT Assessment Card for Learners** sa pahina 38 sa pamamagitan ng akmaing simbolo sa iyong Lebel ng Performans pagkatapos ng bawat gawain.
6. Pakibalik ang modyul na ito sa iyong guro o tagapagpadaloy kung tapos nang sagutin ang lahat ng pagsasanay.

Kung sakaling ikaw ay mahirapang sagutin ang mga gawain sa modyul na ito, huwag mag-aalinlangang konsultahin ang iyong guro o tagapagpadaloy. Maaari ka ring humingi ng tulong sa iyong magulang o taga pag-alaga, o sinomang mga kasama sa bahay na mas nakatatanda sa iyo. Laging itanim sa iyong isipang hindi ka nag-iisa.

Umaasa kami na sa pamamagitan ng modyul na ito, makararanas ka ng makahulugang pagkatuto at makakukuha ka ng malalim na pang-unawa. Kaya mo ito!

Mga Bahagi ng PIVOT 4A Modyul

	K to 12 Learning Delivery Process	Nilalaman
Panimula (Introduction)	Alamin	Ang bahaging ito ay naglalahad ng MELC at ninanais na resulta ng pagkatuto para sa araw o linggo, layunin ng aralin, pangunahing nilalaman at mga kaugnay na halimbawa para makita ng mag-aaral ang sariling kaalaman tungkol sa nilalaman at kasanayang kailangan para sa aralin.
	Suriin	
Pagpapaunlad (Development)	Subukin	Ang bahaging ito ay nagtataglay ng mga aktibidad, gawain at nilalaman na mahalaga at kawili-wili sa mag-aaral. Ang karamihan sa mga gawain ay umiinig sa mga konseptong magpapaunlad at magpapahusay ng mga kasanayan sa MELC. Layunin nito na makita o matukoy ng mag-aaral ang alam niya, hindi pa niya alam at ano pa ang gusto niyang malaman at matutuhan.
	Tuklasin	
	Pagyamanin	
Pakikipagpalihan (Engagement)	Isagawa	Ang bahaging ito ay binibigyang pagkakataon ang mag-aaral na makisali sa iba't ibang gawain at oportunidad sa pagbuo ng kanilang mga Knowledge Skills at Attitudes (KSA) upang makahulugang mapag-ugnay-ugnay ang kaniyang mga natutuhan pagkatapos ng mga gawain sa Pagpapaunlad o D. Inilalantad ng bahaging ito sa mag-aaral ang totoong sitwasyon/gawain sa buhay na magpapasidhi ng kaniyang interes upang matugunan ang inaasahan, gawing kasiya-siya ang kaniyang pagganap o lumikha ng isang produkto o gawain upang ganap niyang maunawaan ang mga kasanayan at konsepto.
	Linangin	
	Ilangkop	
Paglalatap (Assimilation)	Isaisip	Ang bahaging ito ay maghahatid sa mag-aaral sa proseso ng pagpapakita ng mga ideya, interpretasyon, pananaw, o pagpapahalaga upang makalikha ng mga piraso ng impormasyon na magiging bahagi ng kaniyang kaalaman sa pagbibigay ng epektibong repleksiyon, pag-uugnay o paggamit sa alinmang sitwasyon o konteksto. Hinihikayat ng bahaging ito ang mag-aaral na lumikha ng mga estrukturang konseptuwal na magbibigay sa kaniya ng pagkakataong pagsama-samahin ang mga bago at dati ng natutuhan.
	Tayahin	

Ang modyul na ito ay nagtataglay ng mga pangunahing impormasyon at gabay sa pag-unawa ng mga Most Essential Learning Competencies (MELCs). Ang higit na pag-aaral ng mga nilalaman, konsepto at mga kasanayan ay maisasakatuparan sa tulong ng K to 12 Learning Materials at iba pang karagdagang kagamitan tulad ng Worktext at Textbook na ipagkakaloob ng mga paaralan at/o mga Sangay ng Kagawaran ng Edukasyon. Magagamit din ang iba pang mga paraan ng paghahatid ng kaalaman tulad ng Radio-based at TV-based Instructions o RBI at TVI.

Salitang Maylapi na Makikita sa Pangunahin at Pantulong na Kaisipang Nakasaad sa Binasa

I

Aralin

Ang araling ito ay naglalayong paunlarin ang pag-aaral tungkol sa wika, panitikan at kulturang Filipino gamit ang wikang Filipino. Tatalakayin sa yunit na ito ang pag-unawa sa sanaysay na kasama sa aralin na ito.

Inaasahan sa pagtatapos ng araling ito na makikibahagi ka sa pagbuo at pagtatanghal ng isang pagsulat ng balita na nagpapakita ng kulturang Pilipino na nananatili pa sa kasalukuyan, nabago, o nawala na.

Magsisilbing tulay ang mga akdang ito upang maging sandigan ng mga Pilipino upang ikarangal ng ating salinlahi.

Matapos mong mapag-aralan ang araling ito na ito, ikaw ay inaasahang:

1) matutukoy ang mga payak na salita mula sa salitang maylapi na makikita sa pangunahin at pantulong na kaisipang nakasaad sa binasa; 2) mapipili ang mga pangunahin at pantulong na kaisipang nakasaad sa binasa; 3) mabubuo ang mga makabuluhang tanong batay sa napakinggan (palitan ng katuwiran)

D

Basahin at unawain ang kasunod na sanaysay upang matuklasan mo kung nakatutulong ba ito sa pagpapakilala ng pangunahin at pantulong na kaisipang nakasaad sa binasa.

Babasahing Popular sa Kabataan: Mahika at Hiraya ng Print Midya

Hindi mahalaga kung anong uri ng teksto ang binabasa ng kabataan, ang mahalaga nahikayat silang magbasa.

- Maya Angelu

Ang pagbasa ay isa sa mga libangan ng mga Pilipino sa panahon ngayon. Makatutulong ito upang mabawasan ang mga kabataan na hindi marunong magbasa. Ngunit ano nga ba ang dapat na mas pagtuunan ng pansin ng mga kabataan para basahin? Babasahing Filipino ba o Ingles?

Mahirap ituro ang pagbabasa lalo na kung nakakaantok ang babasahin gayundin ang pagpapahalaga sa pagbabasa. Hindi na nga nagbabasa, magpapahalaga pa kayâ.

Isa sa mga hilig ng mga Pilipino ang pagbabasa ng mga nobela/ novelette na naglalaman ng mga aral na inspirasyonal, maging kathang-isip man ito o hindi. Higit na kinahuhumalingan ng mga kabataan sa panahon ngayon ay ang mga nobelang Ingles. Ang nobelang ito ay kilala sa mga uri o categoryang ito: Romansa, Komedyang, Pantasi, kathang-isip man o hindi. Kinagigiliwan itong basahin ng mga kabataan dahil sa paiba-iba ang kuwento nito.

Dahilan sa internet, karamihan sa mga akda ngayon tulad ng *Hopeless Romantic* ni Marcelo Santos III, *A hundreds in One Ways*, at *Fourteen Days* ni Bianca Salindong. Kabilang din dito ang *Diary ng Pangit 1-4*, *Voiceless 1-4* ni Have you seen this girl, *Sadist Lover* ni Ariel Daine, *Talk Back and Your Dead* ni Alesana Marie at *Bakit di ka Crush ng Crush mo* ni Ramon Bautista, *Soul Searching* at *Heaven* ni Angel Bautista at *Adik sa Facebook* ni William Rodriguez.

Sa kabiláng dako, ang unang nobelang Filipino na nailathala noong 1885 sa panahon ng Kastila, dahil dito naging pamilyar ang mga Pilipino sa nobelang Tagalog dahil sa laging tungkol sa rebolusyonaryo at marahas ang mga pinapaksa nito. Ngayon lámang ito nagbago at nagkaroon ng mga uri kagaya ng komedya, romansa, inspirasyonal at minsan confessional at iba pa.

Namayagpag ang mga akdang *Stainless Longanisa*, *ABNKKBSNPLAKO*, *Bakit Baligtad Magbasa ang mga Pilipino* ni Bob Ong, *Anim na Sabado ng Beyblade* ni Ferdinand Jarin, *Istatus Nation* ni Joselito Delos Reyes , *Wag lang di Makaraos* ni Eros Atalia, *Kislap* ni Abdon Balde, *Labintatlong Pasaway* (Antolohiya) ni Jun Cruz Reyes, *It's A Mens World* ni Bebang Siy, *Connect The Dots* ni Genaro Gojo Cruz, *Dekada 70* ni Lualhati Bautista at *Amapola* at *Para kay B* ni Ricky Lee at *Kiko Machine Komix* ni Manix Abrera.

Nakatulong din nang malaki ang pagkakaroon ng mga publisher dahil nabigyan ng pagkakataon na makilala ang mga manunulat at ang paghahanap ng mga manunulat sa publikong nagbábasá.

Ang pagkakaiba ng dalawang uri ng nobela, ang Ingles na nobela ay laging pumapatungkol sa mga pantasya at kathang-isip. Kagaya ng mga nobela na *Harry Potter Series* ni J.K Rowling, *Twilight Saga* ni Stephenie Meyer, *Hunger Games Trilogy* ni Suzzane Collins, *Paper Towns* ni John Green, *The Best of Me* ni Nicholas Sparks, *Tuesday with Morrie* ni Mitch Albom, *If I Stay* at *Just One Day* ni Gayle Forman, *Selection* ni Kiera Cass at kung ano-ano pa na malayo sa katotohanan ngunit nakakaaliw itong basahin.

Samantalang, sa mga nobelang Tagalog ay karaniwang pumapaksa sa romansa na kilala sa tawag na “PocketBooks” na nakilala noong dekada ‘80. Hindi biro ang pamamayagpag ng mga “Pocketbooks/ Novellette” sa bansa, marami ang nahumaling dito at marami rin ang tumangging magbasá nito. Ayon sa mga nakapanayam ng mananaliksik, nakakaakit itong basahin sapagkat ito ay naglalaman ng romansa na nakakakilig. Maganda raw itong pampalipas ng oras.

Noong 1984 isa sa mga uri ng libro na nailimbag ay ang tinatawag nilang Pocketbook na kung saan ay ang laman nito ay tungkol sa pagmamahalan ng dalawang magkasintahan. Sa ating kasalukayang panahon ito ang pinakasikat sa mga kabataan na basahin dahil sa romansa na pumapaloob sa mga kuwento nito.

Ngunit hindi lahat ng mga kabataan ay mahilig magbasa nito. Ayon sa isang artikulo mula sa internet. Ito ay tungkol sa pangit na tingin ng ibang tao sa mga nobelang romansa o kilala sa tawag na Pocket Books. Ito ay isang halimbawa ng diskriminasyon sa mga librong nakalimbag sa Tagalog.

Ito ang karaniwang persepsiyon sa mga Pocketbooks. Ilan na rin ang nagsasabi, partikular na sa akademya, na nakakapurolo ng kasanayan sa pagbasa at panlasa sa mas mataas na sining ang pagkahumaling dito. Gayumpaman, bukás pa rin sa mga mukha ng mga mambabasa ang kilig at kasiyahan sa pagbabasá ng mga nobelang tila pabalat at pangalan lámang ng mga karakter ang nagbabago. Hindi rin maikakaila na sa kabila ng pagdaan ng panahon at paglabas

Ayon kay Eros Atalia, isang sikat na manunulat, propesor at mananaliksik sa UST Center for Creative Writing and Studies, “Hindi ito nababása sa klasrum kayâ nababansagan itong hindi maganda, bílang dáting manunulat ng nobelang romansa, ito ay naging bunga ng simpatya ng manunulat sa karaniwang sentimiyento ng masa ang mga akdang ito.” Dagdag pa niya, “nagmula naman sa kanonikal na pamantayan ng panitikan ang dominasyon na akademya sa pagdikta ng mga dapat babasáhin. Ano ba ang mataas na panitikan? Sinasabing mataas ang panitikan dahil mataas ang teorya at pamimilosopo samakatuwid, hinahanap mo ang standard mo, ang cognition at mundo mo”.

“Dahil mababaw lámang ang napag-aralan ng masa, mababaw rin ang pamantayan at sakop ng kanilang imahinasyon, dahil dito, iminumungkahi ko na mag-aral, partikular na sa mga kumukuha ng kursong Panitikan at Peryodismo, na magbasá kahit paano ng ganitong Panitikan. Isa itong paraan upang makapasok sila sa sikolohika ng karaniwang tao. Bakit hindi natin unawain kung bakit nila ito binabása? Ano ‘yung nakikita nila na hindi natin nakikita? Malamang ito ang sasagot para mapaunlad pa natin ang kultura ng pagbabasá.”

Maraming dapat ipagpasalamat sa pag-inog ng mga akda (sa print man o internet), sapagkat madami na ulit ang nagbasá at naturuang magbasá at may bumibili ng mga sinusulat ng mga papausbong na batang manunulat. Dapat nating pasalamatan ang mga manunulat na tulad nila dahil muling nabuhay ang print midya na unti-unti na sanang maisantabi ng teknolohiya (Wattpad/ Kindle). Interactive na kasi ang kabataan mas nakikilala nila ang manunulat, mas nakakasalamuha, mas pinipilahan at minsan sumasagot sa mga simpleng kabaduyan, masaya na sila doon. Ang mahalaga, nagbasá ang kabataan, at naakit sila sa mahika at hiraya ng mga babasahín sa print midya.

Huwag nating basta turuan ang kabataang magbasá ng mga kilala at mahuhusay na akda, turuan din natin silang mahalin ang pagbabasá.

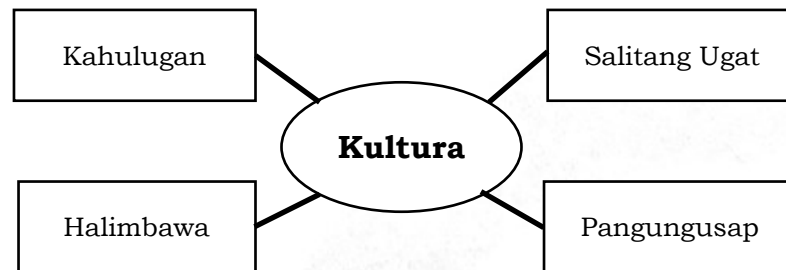
– BF Skinner

Gawain sa Pagkatuto Bílang 2. Sagutin ang mga tanong batay sa binása mong akda. Isulat ang sagot sa iyong kuwaderno.

1. Ano ang paksa ng binásang akda?
2. Ano ang tono ng sanaysay na binása?
3. Sa iyong pananaw, bílang mambabasá bakit popular sa kabataan ang mga akdang may kiliti sa kanilang panlasa?

E

Gawain sa Pagkatuto Bilang 2: Ibigay mo ang kahulugan ng mga salitang nása loob ng kahon ayon sa pagkakagamit ng mga ito sa sanaysay. Isulat ang iyong sagot sa iyong sagutang papel..

Gawain sa Pagkatuto Bilang 3: Ihambing mo ang mga kontemporaryong akda sa mga klasikong akda gamit ang tsart sa ibaba. Gawain ito sa iyong sagutang papel.

Klasikong Akda	Ihambing	Kontemporaryong akda
	Pamagat ng Akda	
	Awtor	
	Paksa	
	Tono	
	Layon	
	Pananaw	

A

Gawain sa Pagkatuto Bilang 4: Punan ang patlang. Isulat ang sagot sa iyong sagutang papel.

Masasabi kong mahalaga pa ring gamitin at angkop pa rin paggamit ng _____ kahit na mayroon ng lumabas na elektong midya.

Opinyon at Katuwiran sa Paksa ng Balagtasan

I

Aralin

Ang araling ito ay naglalayong paunlarin ang pag-aaral tungkol sa wika, panitikan at kulturang Filipino gamit ang wikang Filipino. Tatalakayin sa araling ito ang pag-unawa sa balagtasan.

Inaasahan sa pagtatapos ng kabanatang ito ay makikibahagi ka sa pagbuo at pagtatanghal ng isang balagtasan na nagpapakita ng kulturang Filipino na nananatili pa sa kasalukuyan, nabago, o nawala na.

Magsisilbing tulay ang mga akdang ito upang maging sandigan ng mga Pilipino upang ikarangal ng ating salinlahi.

Matapos mong mapag-aralan ang aralin na ito, ikaw ay inaasahang: 1) maibibigay ang opinyon at katuwiran tungkol sa paksa ng balagtasan; 2) makapaglalahad sa paraang pasulat ng pagsang-ayon at pagsalungat sa isang argumento; 3) magagamit ang mga hudyat ng pagsang-ayon at pagalungat sa pagpapahayag ng opinyon at; 4) maipahahayag ang pangangatuwiran sa napiling alternatibong solusyon o proposisyon sa suliraning inilahad sa tekstong binasa.

Ang Balagtasan

Ang Balagtasan ay isang pagtatalo sa pamamagitan ng pagtula. Nakilala ito noong panahon na ang Pilipinas ay nasa ilalim ng pananakop ng Amerika, batay sa mga lumang tradisyon ng patulang pagtatalo gaya ng Karagatan, Batutian at Duplo. Bago pa man masakop ng mga dayuhan ang ating bansa mayaman na sa tradisyong tulang sagutan sa iba't ibang rehiyon ng Pilipinas. Ang Balagtasan ay isang makabagong duplo. Nabuo ang konseptong ito sa isang pagpupulong. Ang nangungunang mga manunulat noong Marso 28, 1924, sa tanggapan ni Rosa Sevilla sa Instituto de Mujeres (Women's Institute), Tondo, Maynila. Ang Balagtasan ay karaniwang may mga paksang pinag-uusapan ng tatlong katao. Ang mga kalahok ay inaasahang magaling sa pag-alala ng mga tulang mahahaba at pagbigkas nito nang may dating (con todo forma) sa publiko.

Elemento ng Balagtasan

1. Tauhan

a. Lakandiwa. Siya ang tagapakilala ng paksang paglalabanan sa tulaan ng dalawang mambabalagtas.

b. Mambabalagtas. Ang tawag sa taóng nakikipagbalagtasan o makatang lumalahok dito na karaniwang sumusulat ng piyesa ng balagtasan.

c. Manonood. Ang mga tagapakinig sa isang pagtatanghal ng balagtasan.

2. Ang **paksa** ay bagay na pinag-uusapan o tatalakayin upang ganap na maipaliwanag at maunawaan ang konteksto nito. Sa paksa, maaaring tema ang sumusunod: politika, pag-ibig, karaniwang bagay, kalikasan, lipunan, at kagandahang asal.

UGNAY-WIKA

Ang **katotohanan** ay isang kalagayang namayani na mapapatunayan sa pamamagitan ng pagsusuri at paghahambing sa mga karanasan o pangyayari sa paligid. Ginagamitan ito ng mga salita o parirala tulad ng: batay sa, resulta ng, pinatutunayan ng, pinatutunayan ni, sang-ayon sa, mula kay.

UGNAY-WIKA

Ang **katotohanan** ay isang kalagayang namayani na mapapatunayan sa pamamagitan ng pagsusuri at paghahambing sa mga karanasan o pangyayari sa paligid. Ginagamitan ito ng mga salita o parirala tulad ng: batay sa, resulta ng, pinatutunayan ng, pinatutunayan ni, sang-ayon sa, mula kay.

Ang **opinyon** naman ay isang kuro-kuro o haka-hakang personal. Ito ay sariling paniniwala tungkol sa isang bagay. Maaari itong ibatay sa isang katotohanan o karanasan. Ginagamitan ito ng mga salita o parirala tulad ng: sa aking palagay, sa nakikita ko, sa pakiwari ko, kung ako ang tatanungin, para sa akin, sa ganang akin.

Basahin at unawain ang kasunod na balagtasang upang matuklasan mo kung nakatutulong ba ito sa pagpapakilala ng opinyon o katotohanan na kaisipang nakasaad sa binasa.

Sa Buhay Ng Kabataan, Alin Ang Dapat Unahin at Bigyan Ng Pagpapahalaga: Pag-Ibig o Edukasyon

Mateo D. Escalante Jr.

Lakandiwa: (PANTIG NG TULA 8-8 OR 4-4-4-4)

Sa dami ng kabataang naliligaw na ng daan
Dumadaklot ang liwanag sa dalas ng katanungan,
Gumagapang ang simbolo sa landasing sangang-daan
Masalimuot na buhay yaong bawat kapalaran.

Ngunit ang tinig ng bukas, sandali mang matanglawan
Bumibinat na panahon, kislap ng kinabukasan;
Alin nga ba ang dapat na atin ngayong pag-ukulan,
Pag-ibig o Edukasyon, sa buhay ng kabataan?

Sa usbong na bagong silang na pag-asa nitong bayan,
Hayo kayo at itanyag sa isip ang tamang daan.
Itong paksa natin ngayon ay hinggil sa kabataan,
Dumadami ang naligaw pagdating sa sangang-daan

Lakandiwa: (PANTIG NG TULA 8-8 OR 4-4-4-4)

Sa dami ng kabataang naliligaw na ng daan
Dumadaklot ang liwanag sa dalas ng katanungan,
Gumagapang ang simbolo sa landasing sangang-daan
Masalimuot na buhay yaong bawat kapalaran.

Ngunit ang tinig ng bukas, sandali mang matanglawan
Bumibinat na panahon, kislap ng kinabukasan;
Alin nga ba ang dapat na atin ngayong pag-ukulan,
Pag-ibig o Edukasyon, sa buhay ng kabataan?
Sa pag-ibig, magtitindig at magbibigay ng daan
Sa harap nitong tribuna na dagli n'yang sinindihan,
Sa layunin nilang ito, hinihiling ko po bayan
Kuyumusin ang palad n'yo, siya dito ay pakinggan!

Pag-ibig: (Unang Tindig)

Nang likhain tayo ng Diyos sa payak na pinagmulan
Daming linlang at bagabag ang sa puso'y nananahan,
Bumabagtas sa ligaya, sa langit ng kalangitan
Pinayabong na pag-ibig sa tao at kabataan.

Ang pag-ibig ay may isip, damdamin at kalayaan
May dangal at pagnanasa, pangarap at katanyagan,
Guni-guni't salamisim sa taglay na karunungan,
Laging buhay pumipintig sa gitna ng karupukan.

Ang pag-ibig ay marunong tumahak ng tamang daan,
Marunong ding mangagnilay sa kaniya ring tutunguhan,
Marunong na makisama sa hangad ng karamihan,
Marunong na makibagay sa hiras at karukhaan;

Ang pag-ibig kapag minsang nakintal na sa isipan
Tumitindi ang silakbo lalo na sa kabataan,
Ang punyagi'y ilalaban sa dahas ng katinuan,
At lagi ng nahahanda sa hukay ng kahirapan.

Yamang itong ating paksa ay tungkol sa kabataan,
Ang tulad ko ay marangal kahit dito sa lansangan,
Inaabot man ng krisis sa bundok at kabukiran
Mahalaga'y sila dito sa loob ng pamayanan,
Pag-ibig ang gumigitaw at hindi ang paaralan,
Pag-ibig ang siyang sanhi kung bakit may pagmamahalan.

Lakandiwa:

Heto rin po nasa tabi, susunod na magbibigkas
Sa larangan ng tulain sa palayaw ni balagtas
Edukasyon, kaniyang sagot at ngayon ay magbibigwas
Sa problemang siniwat ng naunang kabalagtas...

Sa pag-ibig sinasalat ang pahaging na kalatas
Pinadama sa lipunan at dito ay ipinamalas,
Nasasaad sa layunin, sa una n'yang pinamitas
Ang pag-ibig kahit supil at wala rin kahit bigas

Basta nga ba gumigitaw at pagmahala'y laging wagas
Edukasyon maluluma sa aral na winawaldas.
Ngunit ito ay mahigpit, tinutulan ng kaagtas,
Kaya ngayon ay pakinggan ang dito ay maglalaslas,
Sa panig ng Edukasyon, ang makata'y maglulutas
At sa panig ng pag-ibig, mayroon ding maglulunas,

Subaybayan natin sila sa kanilang pagbabaklas,
Sa pagtant'ya kung sino ba ang tunay na mas malakas,
Malakas na palakpakan ang dito ay ipadulas
Nang tumalab ang silakbong pigil bawat pagpumiglas!

Edukasyon: (Unang Tindig)

Salamat kay lakandiwa, sa mainit na pagtanggap
Edukasyon, nanganganib sa puso na mapanghangad,
Panandaliang ligaya, bahala na't di mangarap
"Bahala na," tanging sambit itong Diyos sa'ting lahat.

Ang tangi kong katanungan ay bakit may kahirapan?
Ano nga ba itong sanhi ng atin ding kahirapan?
Sa pagkutya, itataboy at kung minsa'y bubulyawan?!
Hindi ka ba nahahamon sa ganitong kapalaran?

Sa dunong na tinataglay may kontrol ang disiplina
Sa dunong na pinalawak kaya't tayo'y may hustisya,
Sa dunong na sinaliksik natatakot ang buwaya
Sa dunong na pinagtibay ang ahas ay walang dila.
Karunungan tinataglay ang matwid ay nasisila.

Pag-ibig na binibigkas, sa hilahil nagagalak
Nasisimsim ang ligaya, dusang sarado ang aklat
Sapagkat ang lumilitaw, pag-ibig na walang lamat.
Ang pagsintang pinagbuklod sa gitna ng pagsusubok
Karununga'y ginagamit sa pag-ilag nitong unos.

Kabataan ang pag-asa! Kapag agad nag-asawa,
Kontribusyon ang sa mundo'y sasanlaksang mga bata,
Kahirapan, pagdurusa ang posibleng umahon pa,
Kapagdaka'y malulugmok ang mundo sa pagbabadya.

Kung pag-ibig ang lagi nang idudulot sa pagsinta
Ito'y agad mangangarap na iduyan sa ligaya,
Matwid ma't kailangan ding tumibay ang pagsasama
Umuunos sa tag-araw ang buhay na mapag-adya
Magsasanib ang pag-ibig gayong mayro'n pang trahedya.

Pag-ibig: (Ikalawang Tindig)

Paano mo nasasabing ako'y waring isang mangmang?
Paano rin nakukurong inosente'y walang puwang?
Bakit naman itatawag ang sa ami'y isang hunghang?
Gayong kayo ng magipit sa pag-ibig nangungutang,

Tumatatwa ng ligaya sa pagsasaalang-alang
Panandali'y lumilimot upang kayo ay malibang!
Edukasyong nagmalaki hayun yata'y nagyayabang...
Nililinis ang sarili't tinatabi ang paggalang.
Kahit isip ang gaod mo ay huli ka ng isilang
Daanin man sa botohan, hindi ka rin makalamang,
Bakit hindi mo aminin ang laman ng iyong atang?
Kayo itong nagkukubli at sa puso'y nagkukulang,

Edukasyong naturuan sa pag-ibig mapanlinlang,
Tumitikis ng panahon kahit baon na sa utang;
Sa halip na pagyamanin ang hrap na iniatang
Pinipilit ang sa dusa'y ninanais na humadlang.

Sinaliksik ko ang libro at inipon ang salita
Pinagbuklod ang pag-ibig sa saklaw ng pagbinata,
Sa lihim na pagsubaybay ako'y laging nasawata,
Pagkat yaon na pag-ibig, siyang aking tinutula.

Ang wika nga ng titser ko, "lahi yata ng makata!"
"Hindi naman." ang tugon ko, "medyo lang po may panata..."
Sa pagsintang tinitimpi ako laging nagtitika
Ninanasang pangarapi't inspirasyong kababata,
Subalit ng mamalas ko ang library'ng aking kuta
Love-rary na nga rin pala itong aking pinipita.

Edukasyon: (Ikalawang Tindig)

Sa simula'y binigkas ko, dito mismo sa harapan
Aking dala't inaatang ang baba ng kalooban,
Ni hindi ko pinagyabang ang kaunting nalalaman
Ni hindi ko pinagkait itong aming karunungan,

Ang ibig ko'y ipaabot, tunay na kahalagahan
Nitong liping pinagbanghay, Edukasyon sa sanlibutan.
Piling paksa, Alin nga ba ang higit na mahalaga?
Ang tanggol mo ay Pag-ibig, ang kampi ko'y Edukasyon;

Pag-ibig ay may isip din, dumadatay sa himaymay,
Kapag ito'y walang alam agad-agad maluluray
Sa dagat-dagatang apoy baka siya ay mahimlay.
Paano ba mag-uusbong ang tunay na pagsumpaan,

Edukasyon ang simulang sa sarili'y maging banal,
Sa tahana't paaralan, tinuturo'y gandang-asal,
Kung ikaw ay isang salat ang papel mo ay pantapal
Pag-ibig mong walang alam basta na lang malulustay,

Pag-ibig na inihain, sa puso ay maging tunay
Siya'y magsasakripisyo't walang sawang maghihintay,
Sa dulo ng paghihirap kung sa puso'y mauugnay
Pag tapos ng pag-aaral, inspirasyon kaagapay.

Pag-ibig:

Kapag ikaw ang natuto, Edukasyon, mahalaga,
At kung iba, ang husga mo sa pag-ibig parang sanga;
Tumataas ang lipad mo't mayaman kang sumasangga!
Lilihisa't iirapan ang mahirap mong kabangga;

Sa Edukasyon, 'pag ikaw ang nalihis na tumungga
Sa pag-ibig ang ganti mo, ay magkurus o antanda!
Palibhasa'y kung dumating ang bagyo at manalanta
Na tulad ng mga bagyo sa sanlaksang mga baha,

Samantalang kung tuusin nasa atin ang paggawa,
Nasa atin ang dalangin habang wala pang trahedya

Nasa atin ang pag-iwas niyong mga pagbabadya.

Edukasyon:

Hindi ba at itong tugon sa panata ni Bathala,
Manalangin tayo lagi, manalig at magtiwala,
Kayo'y hindi babayaan basta lagi maniwala?
E, hindi ba't kahit bagyo ang paglimot ay nawala,

Kaya tayo naliligtas sa buhawing gumigitla!
Diyos amang mapangyari'y h'wag nawa magkasala,
Upang kami'y magtagumpay, sa misyong dito sa lupa
Ang kabataan, ay ibig naming dumakila!

Pag-ibig:

Hayun! At sinabi mong ang wika ng diyos,
Manalig minsan at magdasal,
Sa gayun ay ayon kang sa buhay ng kabataan,
Ang pag-ibig ay dapat mamayani

Huwag na ang mag-aral,
Pagkat siya rin ang maysabing
"Humayo kayo at magpakarami!"
Kabataan, pag-ibig ang unahin! mabuhay at magmahalan!

Edukasyon:

Hindi! Mas mahalaga pa rin ang Edukasyon!
Sa buhay ng kabataan, itong dapat ipetisyon,
Pagkat ito ang siyang yaman saan ka man maglimayon!

Pag-ibig:

Ang Edukasyon sa kabataan, kapag iyong isinabog at inihalal,
Lalo ka lang mababaon, sa utang na dangkal-dangkal.

Edukasyon:

Sa pag-ibig, kapag ika'y natuto ng magmahal,
Kabataan ay gagaya't ang hantungan ay ospital!

Pag-ibig:

Sa Edukasyon, ang mahirap, walang hilig sa pag-aral,
Kaya kahit sa pag-ibig mayroon ding ganda't asal...

Edukasyon:

Kahit dahop ang pag-ibig, kung may tiyaga at magdasal,
Sa Edukasyon masasanay at pagpapalain ng maykapal!

Pag-ibig:

Sa buhay ng kabataan, mas mahalaga ang pag-ibig
Kaya ito ang dapat unahin...
Pag-ibig ay mahalaga!

Edukasyon:

Mas mahalaga ang Edukasyon!

Pag-ibig: Pag-ibig!

Edukasyon: Edukasyon

Pag-ibig: Pag-ibig!

Edukasyon: Edukasyon! Edukasyon! Edukasyon!

Lakandiwa:

Tama na! Itigil na ang inyong bawat pagtatalo!

Edukasyon at Pag-ibig, sa buhay ng kabataan

Ay higit na simbolo at parehong kailangan.

Kung ang Edukasyon

ay isang gabay para sa kinabukasan,

Ang pag-ibig ay yaon din at handang magsakripisyo

Kayong dalawa'y patas mandin sa pasya kong hatol sa inyo.

Ang balagtasang ito ay naging bahagi ng programang “Mula sa Puso” ng DZRS, radio station, Sorsogon City, taóng 2000. Gumanap bilang lakandiwa si Glo D. Pungo, (DZRS- Anchorman ng programang Mula sa Puso) sa panig ng Edukasyon si Irene Despi at ang may-akda sa panig ng Pag-ibig. May pahintulot mula sa akda na gamitin bilang bahagi ng modyul na ito.

E

Gawain sa Pagkatuto Bilang 1: Sagutin ang mga tanong batay sa nabásang balagtasang. Isulat ang iyong sagot sa iyong kuwaderno.

1. Alin ang mas mahalaga ang Edukasyon o Pag-ibig?
2. Paano naiiba ang balagtasang sa mga kauri nitong akdang pampanitikan?
3. Ano ang paksang diwa ng balagtasang?
4. Kung ikaw ang magiging lakandiwa sa balagtasang ito, kanino ka papanig? Sa mambabalagtas na nagtatanggol ng edukasyon o pag-ibig? Pangatuwiranang?
5. Bakit kailangang pag-aralan at unawain ang mga tulang patnigan o balagtasang ng mga mag-aaral? Patunayan ang iyong sagot.
6. Anong kultura ng mga Filipino ang masasalamang sa balagtasang at bakit ito dapat ipagpatuloy sa kasalukuyan? Ipaliwanag.

Gawain sa Pagkatuto Bilang 2: Kilalanin ang mga tauhan sa balagtasang at ano ang mga papel na ginagampanang nila. Punan ng angkop na impormasyong ang dayagram sa ibaba. Ipaliwanag ito. Gawin ito sa iyong kuwaderno.

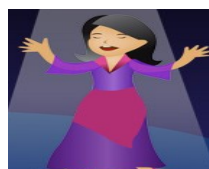
PAPEL NA GINAGAMPANANG NG TAUHAN

Lakandiwa

Manonood

Mambabalagtas

Gawain sa Pagkatuto Bilang 3: Alamin kung ang sumusunod ay **opinyon o katotohanan**. Isulat sa patlang ang wastong sagot. Gawin ito sa iyong _____

- _____ 1. Mababása sa pahayagan na may isa na namang kumakalat na nakakatakot na sakit na dati nang kumitil nang maraming buhay sa kontinente ng Africa. Ito ang Ebola Virus. Ito ay unang nakita noong 1976 sa dalawang magkakasabay na paglaganap sa Nzara, Sudan at Yambuku, Democratic Republic of Congo.
- _____ 2. Batay sa resulta ng pananaliksik, apektado sa kasalukuyan ang mga bansa ng West Africa tulad ng Guinea, Liberia at Sierra Leone. Ang EVD outbreaks ay karaniwang lumalaganap sa liblib na lugar, na madalas ay malalapit sa **tropical rainforests**.
- _____ 3. Marami ang nagsasabi na ang **virus** ay naisasalin sa mga tao sa pamamagitan ng **close contact** sa dugo, **secretions, organs** o iba pang likido ng katawan ng **infected** na hayop at kumakalat sa populasyon ng tao sa pamamagitan ng paghahawahan o **human-to-human transmission**.
- _____ 4. Sa aking palagay, Ang **fruit bats (Pteropodidae)** o paniki, chimpanzees, **gorillas**, unggoy, mga usa at **porcupines** sa gubat ang kinukonsiderang pinanggalingan ng Ebola Virus.
- _____ 5. Sa ngayon, tinutukoy na lumalaki ang bilang ng mga taóng nahawa ng sakit na ito kabilang na ang mga **medical practitioner** sa lugar na apektado ng sakit na ito.

Gawain sa Pagkatuto Bilang 4: Punan ang patlang sa ibaba. Isulat ang iyong sagot sa iyong kuwaderno.

Ang balagtasan ay isang pagtatalo sa pamamagitan ng pagtula. Batay sa aking natutuhan gusto kong gampanan ang _____. Ako ang magpapakilala ng paksa ng paglalabanan sa tulaan ng dalawang mambabalagtas.

Pamantayan sa Pagbigkas ng Balagtasan

Pamantayan	Napakahusay	Mahusay	Mahusay -husay	Nangangailangan ng pagpapahusay
Nilalaman				
Paggalaw				
Kasuotan				
Pagtanggap ng manonood				

Pagsuri nang Pasulat sa Papel na Ginagampanan ng Sarsuwela

I

Aralin

Matapos mong mapag-aralan ang aralín na ito, ikaw ay inaasahang: 1) maibibigay ang denotatibo at konotatibong kahulugan, kasingkahulugan at kasalungat na kahulugan ng mahihirap na salitáng ginamit sa akda; 2) masusuri nang pasulat ang papel na ginagampanan ng sarsuwela sa pagpapataas ng kamalayan ng mga Filipino sa kultura ng iba't ibang rehiyon sa bansa gamit ang iba't ibang aspekto ng pandiwa; 3) masusuri nang pasulat ang papel na ginagampanan ng sarsuwela sa pagpapataas ng kamalayan ng mga Filipino sa kultura ng iba't ibang rehiyon sa bansa.

ANG SARSUWELA

Ang Sarsuwela ay isang dulang may kantahan at sayawan, na mayroong isa hanggang limang kabanata, at nagpapakita ng mga sitwasyon ng Pilipino na may kinalaman sa mga kuwento ng pag-ibig at kontemporaryong isyu. Ito rin ay tinatawag na zarzuela, sarsuela, dulang inawitan, dulang hinonihan, drama-lirico at operetta.

Ito ay isang anyo ng dulang musikal na unang umunlad sa España noong ika-17 siglo, binubuo ng mga pagsasalaysay na sinaniban ng mga sayaw at tugtugin at may paksang mitolohikal at kabayanihan. Hinango ang taguri sa maharlikang palasyo ng La Zarzuela na malapit sa Madrid, España. Sa Pilipinas, dinala ito ni Alejandro Cubero noong 1880 kasama ni Elisea Raguer. Itinatag nila ang teatro Fernandez, ang unang grupo ng mga Pilipinong Sarsuwelista sa Pilipinas.

Ayon kay Tiongson (1977), ang sarsuwela ay may tatlong yugtong may kantahan at sayawan at kadalasang pumapaksaa sa pag-iibigan ng mga mayayaman o ng mayayaman sa mahirap na sinasangkapan ng katatawanan, at pinaaanghang na mga puna laban sa mga ususero, mga modernong dalaga, mga baluktot na mga pulitiko at mga batugang asawa na ang pagmamahal ay mabubuhos laman sa kanilang mga tinali.

Ang kauna-unahang sarsuwelang ipinalabas sa Pilipinas sa Coliseu Arsitico sa Arroceros, ayon naman kay Amelia Lapena Bonifacio (1972) ang Juglar CMAaring maglarawan ang Sarsuwela ng mga tema ng pagmamahal sa bayan sa panahon ng rebolusyon, tulad ng Walang Sugat (Not Wounded), 1902 ni Severino Reyes; panlilibak sa mga kahinaan ng pagkatao ng mga Pilipino, tulad ng Paglipas ng Dilim (After the Darkness), 1920; pagtuligsa sa mga baluktot na gawain, tulad ng mataas na interes sa pautang, sa Bunganga ng Pating (At the Mercy of the Sharks), 1921; at paglalahad ng isang nakawiwiling kwento ng pag-ibig, gaya ng Anak ng Dagat (Child of the Sea), 1921 at Dalagang Bukid (Country Maiden), 1919. Bagamat ipinakilala noong panahon ng Español ay namulaklak noong panahon ng Himagsikan at ng Amerikano sa pamamayani nina: Severino Reyes na kilala sa taguring Lola Basyang sa kanyang "Walang Sugat", Hermogenes Ilagan "Dalagang -Bukid", Juan K. Abad "Tanikalang Ginto", Juan Crisostomo Sotto "Anak ng Katipunan", at Aurelio Tolentino "Kahapon, Ngayon at Bukas."

Ang mga Sarsuwela ay hinango ng mga Español sa opera ng Italya sapagkat magkahalo ang diyalogong ginagamit dito – patula at pasalita. Ang patulang bahagi ay diyalogo ng mga pangunahing tauhan, bukod pa dito ay nilalagyang komposisyon na pwedeng awitin, bilang bahagi ng pagtatanghal. Lubos na kinagigiliwan ang mga sarsuwela dahil ang mga Pilipino ay likas na mahilig sa awit at sayaw. Dahil dito sumikat si Atang dela Rama at tinagurian siyang “Reyna ng Sarsuwela sa Pilipinas”.

Magmula pa noong sinaunang dekada ng ika-20 na siglo hanggang sa kasalukuyan, ang sarsuwela ay itinatanghal na ng mga komersyal na grupo sa mga teatro sa malalaking siyudad tulad ng Maynila, Iloilo at Cebu o sa mga entablado sa mga rural na lugar tuwing may kapistahan.

Mga pininturahang telon ang nagtatakda ng tagpo sa bawat eksena. Naki-kilala naman ang bida at kontrabida sa pamamagitan ng kanilang pag-arte at pananamit. Isang maliit o malaking orkestra ang sumasabay sa mga kanta, na karaniwang isinasama ang kundiman, balitaw, balse, danza, fox-trot at kung anu man na sikat sa naturang panahon. Isang pangkalahatang direktor ang nagsasanay sa mga aktor at nakikipag-ugnayan sa direktor ng musika, na kumukumpas ng orkestra; maestro del coro (choir master), na nagsasanay sa pag-awit ng mga aktor; tramoista (technician), na gumagawa ng mga telon at props; electricista na nangangalaga sa ilaw na gagamitin sa sarsuwela; apuntador (prompter) na nagdidikta mula sa concha (shell) sa harap ng entablado; at ang iba pang mga tauhan na kasama sa pagtatanghal.

Ang sarsuwela rin ang sinasabing pumatay sa moro-moro o komedya. Nag-sawa na kasi ang mga Pilipinong manood ng moro-moro dahil wala na itong ibang pinapaksa kundi ang relihiyon. Unti-unting nanghina ang Sarsuwela nang dumating sa pansin ng mga manonood ang tinatawag na bodabil o stage show. Ang pagtatanghal na ito ay halos wala ng istorya, mga kantahan at sayawan na lang ang nangyayari. Naging purong panlibangan na lamang ang teatro. At dumating ang pelikula. Lalong nawalan ng manonood ang Teatro Zorilla na pinagtatanghalan ng sarsuwela (Arrogante. 1989)

Ano ang kahulugan ng **donotatibo at konotatibo**?

Ang **denotatibong** kahulugan ay tumutukoy sa mga salitang matatagpuan sa diksiyonaryo.

Halimbawa: Ang ganda ng sikat ng **araw**. (Ang **araw** ay salitang ang kahulugan ay nagbibigay ng init sa daigdig).

Ang **konotatibo** ay mga salitang ibinatay ang kahulugan kung paano siya ginamit sa pangungusap.

Halimbawa:

Masasabing kababata ko siya bagamat walong taon na ako nang sumulpot siya sa sangmaliwanag. Halos nagkakaumpugan ang dingding at bubong ng aming mga tahanan kaya't nasaksihan ko ang kanyang paglaki't pagbibinata. Bunso siya sa apat na magkakapatid na pulos lalaki ng mag-asawang Tata Pulo at Nana Docia, samantalang bugtong na anak ako ng mag-asawang mag-gugulay. Ngunit ang natatandaan ko, mula nang ako'y magkaisip, siya lang ang nilikhang laman ng aking isip . . . pagsikat at pagtirik ng araw. Kaya nga ba't sa tuwing magdadapit-hapon, sa tuwing aangkinin ng makakapal na ulap ang hilahod na kapaligiran ng buong nayon, ay itinuturing kong isang walang kahandaang kamatayan ang sandaling iyon para sa akin.

Kapwa kami lalang at lumaki sa Tungkong Bato, isang natutulog na baryo sa San Antonio. Iisang Impong Gande ang nagpaanak sa amin. Iisang bisita* ang pinagdalhan sa amin upang maging kristiyano. Iisang Tata Roman ang nagpanguya sa amin ng usbong na bayabas upang pagkatapos ay bawasan ng isang kapisang laman ang pinakatatago naming "kamyas" sa katawan. Iisang bako-bakong landas sa gilid ng bundok ang aming nilalakbay patungo sa yari sa anim na raang kuwadro metrong pandayan ng karunungan. Ngunit habang nagpapalit ang mga araw at nagsisimula kaming mangarap para sa papaunlad na buhay ay nagkakaroon ng pagbabago sa aming paniniwala at ideolohiya. Bunga ng maghaponing pakikinig ng mga balitang panglokal (walang nakararating na dyaryo sa aming nayon) ay higit na nagiging malalim ang pananaw sa buhay ni Hermano Huseng. Higit siyang naging maurirat sa mga isyung pulitikal. Higit siyang nagiging mapusok at marahas.

Sa mga bagong nakikilala ni Hermano Huseng ay hindi nakakaligtaang itanong sa kanya kung ano ang kahulugan ng Hermano na nakakapit sa kanyang pangalan. Bukod sa kanyang magulang at mga kapatid, kami nina Tatang at Inang ang nakaaalam ng lihim na alamat. Simula sa unang araw ng Mayo hanggang katapusan ng buwan ay ipinuprusisyon ng mga taga-Tungkong Bato ang imahen ni San Isidro, ang patron ng mga magsasaka. Bawa't gabi'y isinagawa ang "panunuluyan". Isang pamilya ang "umaampon" sa imahen. Ang bunsong anak na lalaki ay tinatawag na Hermano at kung babae ang bunsong anak, ito'y tinatawag na Hermana. Ipinaghahanda ng Hermano o Hermana ang pagdating ng kanilang "ampon". Ang pangunahing pinto at mga bintana ay ginayakan ng iba't ibang ani—palay, mais, suman at iba pa. Dadasalan at aawitan ang "bagong panauhin". Isang buong araw itong manunuluyan at pagsapit ng gabi ay ibang pamilya na naman ang "aampon" sa imahen. Simula nang manuluyan kina Tata Pulo at Nana Docia ang patron ng mga magsasaka ay ikinapit na kay Huseng (mula sa pangalang Jose) ang salitang Hermano. Mula noon, ang anak na tumangging humawak ng pait, katam, lagare at martilyo ay tinawag ng Hermano Huseng.

Anluwage ang ama ni Hermano Huseng. Isang maestro karpintero ng kanyang panahon. Namana niya ito sa kanyang ama na namana naman ng huli sa ama ng kanyang ama. Sa maikling salita, angkan ng mga anluwage ang pinag-ugat ng lahi ni Hermano Huseng. Sinasabi ng mga naunang mamamayan ng Tungkong Bato na halos ang buong pamayanan ng nayon ay dumaan sa katam, martilyo't lagare ng angkan ni Hermano Huseng. Ang kauna-unahang bisita*, bahay, paaralan, klinika, ospital, palengke, bahay-sanglaan, bangko, panaderya, punerarya, tulay at palikurang-bayan sa Tungkong Bato; ang lumang kapitolyong

Basahin at unawain ang kasunod na balagtasang upang matuklasan mo kung nakatutulong ba ito sa pagpapakilala ng opinyon o katotohanan na kaisipang nakasaad sa binasa.

Huling Hiling: Iskuwala

HULING HILING, HINAING AT HALINGHING NI HERMANO HUSENG

ni Pat V. Villafuerte

Huling Hiling: Iskuwala

NAGSISIMULANG MAGKULAY-GINTO ang dati'y luntiang punla na nilinang ng mapagpalang-kamay ng mga anak-bukid nang huli kong masilayan si Hermano Huseng, pagkaraan ng ilang taong pinaghiwalay kami ng panahon at ng pagkakataon. Noo'y kaniyang kasibulan—maglalabimpitong tag-araw ng kanyang buhay. Malapad ang dibdib, maumbok ang siksik na mga braso, masigla at malakas. Pagmulat ng kanyang mga mata kasabay ng pagputok ng araw, isang katangi-tanging ritwal ang pinagkakaabalahan niyang gawin—ang talunin at magpaikot-ikot sa mahabang bakal na ang magkabilang dulo'y natatalian ng makapal na lubid at nakabuhol sa walong talampakang kawayan. Parang binabaluktot na ratan ang kanyang katawan tuwing itinataas-ibinababa ang pantay niyang mga paa, at ito'y nagmimustulang lagas na dahon ng banaba habang inililipad ng hangin. Pagkaraan ng ilang sandali'y pantay ang mga paang lulundagin niya ang lupa habang tuwid at magkapantay ang kanyang mga kamay na nakaturo sa langit. Nganganga't ibubuga ang nakaipong hangin sa malapad niyang dibdib saka sisimulang punasin ng kupasing lavacara ang namumuong mga pawis sa kanyang noo, pisngi, liig, batok at braso. Isang seremonya ko na ring gumising nang maaga kapag nauulinigan ko na ang kanyang mga yabag. At sa munting bilog na butas ng sawaling dingding ay lihim kong pinagmamasdan ang kanyang kahubdan. Ang malapad niyang dibdib at ang maumbok at siksik niyang mga braso. At ako'y nakadarama ng naiibang sigla. Ng naiibang pangitain. Ng di-maipaliwanag na damdamin.

Ang unang dalawang saknong ng kauna-unahang tula ni Hermano Huseng na pinabasa at ipinasuri niya sa akin ay naganap isang hapon sa ilalim ng isang punong santol. Isang hapon ayon sa kanya'y tamang panahon ng pagpapalayang-diwa:

At sapagkat ang mabuhay sa daigdig
ay walang katapusang pagkukumagkag
sa nakagapos na proseso ng kapagalan,
bawat lakad-pasulong
bawat likong pakaliwa't pakanan
bawat yapak-pabalik
ay may pagsuko sa loob ng ating sarili.
nahahakbangan ang puso
natatalisuran ang isip

ngunit nahahawan ang landas
para sa kaluluwang pagal sa paghahanap ng katotohanan
sa di-madalumat na katotohanan
sa pagitan ng maraming pagtango't pag-iling
sa pader ng di-mabilang na pagpigil at pagtutol.
“Parang galit ka sa mundo,” ang tanging nasabi ko.

Ang akala ko'y iyon ang magiging simula ng isang magandang yugto sa buhay ko. Hindi pala. Pagkaraan ng ilang linggo'y naibalita niya sa akin na kinumbinsi siya ng kapatid ng kanyang hipag na magtrabaho sa konstruksyon ng kauna-unahang mall na maipatatayo para sa mga Nueva Ecijano. Ito'y nangangahulugang sa lungsod ng Cabanatuan na siya maninirahan, at paminsan-minsan na lamang siya luluwas sa Tungkong-Bato. Ito na rin marahil ang magiging simula ng aking kalungkutan. Ng aking kamatayan.

Naging suliranin ni Hermano Huseng ang magkakasunod na taong pag-aasawa ng tatlo niyang kapatid. Papatanda na ang kanyang ama at wala nang makakatuwang sa pag-aanluwage. Ang kanyang kuya ay nakapangasawa ng isang Sebwanang namasukang katulong sa tahanan ni Meyor. Sa munisipyo na nagtatarabaho ang panganay na kapatid. Nang sumunod na taon ay itinanan ng kanyang diko ang dalawang taon nitong nobya na taga-Aluwa. Sa bayan na ng babae nanirahan ang mag-asawa. May minanang kiskisan ng palay ang babae nang mamatay ang mga magulang nito at ito ang kanilang pinagkikitaan. Pagkaraan ng isang taon, nagpaalam ang kanyang sangko na magpapakasal na rin sa kasintahan nitong nasa kabilang ibayo. Maestra sa isang publikong paaralan ang napangasawa nito. Nagtayo ng maliit na tindahan ang mag-asawa at ito ang kanilang pinalalago. Siya naman ay sa pinagtatrabahuhan na namamalagi. Dalawang beses sa isang buwan na lamang siya kung umuwi sa Tungkong Bato.

Nagsasalansan ako ng mga bakawan sa silong ng bahay nang maulinigan kong nag-uusap sina Tata Pulo at Nana Docia.

“Pa’no tayo mabubuhay kung ang bawat nagpapakumpuni ng bahay ay pabatares? Ang pangingibang-bayan na lamang ang atupagin mo,” tinig iyon ni Nana Docia.

“Ang tao namang ire. Ako nga abay* ye* bigyan mo ng kahihyan. Halos kamag-anakan natin ang mga nagpapakabatares. Si Madeng ba ye pagbabayarin ‘ta? Alam mo namang nag-iisa sa buhay at di-nakapag-asawa. Mabuti’t nakumpuni ko ang bubong ng kanyang poltri bago dumating ang malakas na bagyo. Tatanggapin ko ba ang inaabot ni Kapitan Ontong gayong halos siya ang nagligtas at bumuhay sa ‘tin no’ng panahong pasukin tayo ng mga taong-labas? Ay, tinamaan ka ng lintik. Baka ni isa mang tagarito ye walang dumamay sa ‘yo sakaling dumating ang huling subo ko?” tugon ni Tata Pulo.

Bagamat itinuturing na pinakamahusay kumarkula ng mga kahoy at kawayan kahit hindi nakatuntong man lamang ng unang grado sa paaralang-bayan, walang naaksayang gamit ang ama ni Hermano Huseng. Maging ang mga pinagtabasan at pinagkatamang kahoy ay kanyang nagagamit sa ibang paraan. Ang kanyang katwiran, “Dapat panghinayangan ang alinmang bagay na natatapon. Ang lahat ng ‘yan ay may paggagamitan.” Pag-uwi mula sa pinaggawaan, sunong-sunong niya ang mga lumabis na pira-pirasong yero, kahoy at kawayan. Maayos na isasalansan sa silong ng bahay. Dudukutin sa bulsa ang naipon at nahinging mga pako na may iba’t ibang sukat at isisilid sa isang lumang lata, kasama ng naipon ding maliliit na lapis na bagong tasa.

Isang magdadapit-hapon, kasagsagan ng ulan nang dumating mula sa pambabatares si Tata Pulo. Nanginginig ang kanyang buong katawan. Inaapoy ng lagnat. Matapos palitan ng tuyong kamiseta ang kanyang basang damit, banyusan ng mainit na tubig ang kanyang mukha, mga braso't binti; at medyasan ang mga paa, pinahigop siya ni Nana Docia ng isang tasa ng mainit na kape.

“Iwasan ninyong maglabas ni isa mang sentimo kapag sumakabilang-buhay ako. Hilingin mo na lang sa ating mga anak na gamitin ang mga nakatambak na kahoy sa silong para sa aking kabaong. Ibig kong sila ang gumawa ng aking himlayan,” ang bilin ni Tata Pulo. “Isama mo sa aking puntod ang mga gamit ko. Tatal, pinutol na nila ang kinalakhan kong tradisyon. Sayang . . . Sayang . . .”

Pasungaw na ang araw nang tuluyang ipinikit ng Maestro Karpintero ang kanyang mga mata. Isang nangungulilang kamatayan ang nasaksihan ko nang umagang iyon.

Magtatanghali na nang magkakasunod na dumating ang apat na anak ni Tata Pulo, kasa-kasama ang asawa't anak ng mga ito; maliban kay Hermano Huseng na nananatiling binata. Pinasok ng magkakapatid ang silong, namili at naglabas ng mga kahoy habang inilalabas ni Nana Docia ang mga gamit sa pag-aanluwage ni Tata Pulo. Ngunit . . .

“Bakit ba pahihirapan pa natin ang ating katawan sa paggawa ng kabaong? Maaari naman tayong kumuha ng serbisyo sa Lorenzo?” tinig iyon ng panganay.

“Saka may kalumaan na ang mga kahoy na ito. Takpan man natin ng makapal na pintura’y lalabas din ang tunay na kayo,” tinig iyon ng pangalawa.

“Mag-ambag-ambag na lang tayo. Kumuha tayo ng magandang kabaong sa Lorenzo,” tinig naman iyon ng pangatlo. “Saka paghati-hatiin na rin natin iyong kanyang mga gamit.”

“Ngunit ang hiling ng inyong ama ay . . .”

Halos papalubog na ang araw nang dumating ang panghabang-buhay na higaan ng pinakamatandang anluwage ng buong bayan ng San Antonio. Napagpasyahan ng magkakapatid na ilibing na kinabukasan ang ama.

“Wala naman tayong mga kamag-anak na hinihintay. Bakit kailangang patagalin pa ang libing? Pare-pareho tayong may pamilya na dapat asikasuhin,” tinig iyon ng panganay. “At may kabuhayan tayong dapat tutukan. Malakas pa naman sa panahong ito ang kiskisan. Sang-ayon ako kay Kuya na mailibing na agad si Ama,” tinig iyon ng pangalawa.

“Ako rin. Hindi kami kailangang magtagal dito. Si Luming ay may turo sa bayan. Pinilit ko nga lamang lumiban sa klase ngayon,” tinig iyon ng pangatlo.

Kinabukasan, inihatid namin sa kanyang huling hantungan ang labi ni Tata Pulo. Mangilan-ngilan lamang ang nakipaglibing. Ni hindi sumipot ang mga taong natulungan ng matandang anluwage. Payak na libing ito para sa isang henyo ng paggawa. At sa paglisan ng apat na magkakapatid ay baon nila ang naiwang yaman ng amang anluwage: Martilyo ang pinili ng panganay, lagare ang inangkin ng pangalawa, katam ang kinuha ng pangatlo at iskuwala ang tanging hiling ng bunsong si Hermano Huseng sa kanyang ina.

“Bakit iskuwala?” ang tanong ko kay Hermano Huseng habang inihahatid ko siya sa sakayan.

“Hindi ako kailanman nakatulong kay Ama sa panahon ng kanyang pag-aanluwage. Sa mga gamit ni Ama, ang iskuwala ang hindi na gaanong ginagamit sa panahong ito hindi tulad ng martilyo, lagare at katam,” ang sagot ni Hermano Huseng. “Ito lang ang huling hiling ko, masaya na ako para kay Ama.”

Huling Hinaing: Kalatas

PAPALAPIT NA ANG BAGYO sa Gitnang Luzon at nagsimula nang magsilikas ang ilang pamilyang taga-Tarlac at Pampanga sa kanilang mga kamag-anakan sa ilang kalapit-bayan ng Nueva Ecija. Katulong ni Tatang, sinimulan na naming suhayan ang aming nalulugmok ng bahay habang unti-unti ang inaani ni Inang ang mga gulay sa tumana*. Kinulong ko na rin ang mga alagang itik ni Hermano Huseng na siya kong naging libangan at tagapagpaalala ng aking itinatagong damdamin sa nagmamay-ari niyon. Magdadalawang taon nang nailibing si Tata Pulo at mag-iisang taon nang namayapa si Nana Docia. Tanging ang pangalawang anak na lamang ng matanda ang nakarating sa libing nito. Balitang nagtatago ang panganay na anak dahil nakadispalko ng salapi sa munisipyo at ang pangatlong anak naman ay balitang nangibang-bayan. Samantala, walang makapagsabi kung nasaan si Hermano Huseng. May nagsasabing nasa Maynila at namamasukan bilang weyter. May nagbabalita namang nakasama ito sa lumubog na barko patungong Cebu. Ngunit malaki ang kutob kong siya’y buhay. Iba ang nadarama ng isang umiibig . . . nang lihim.

“Pag-aari na pala ng mga Intsik ang halos ikatlong bahagi ng Tungkong Bato. Taga-Taiwan . . . Taiwan nga ba ‘yon? Mula sa hanggahan ng ilog hanggang sa kawayanan. Sakop ang lupa natin, Ingga, pati na’ng ating tumana,” tinig iyon ni Tatang. “Pagtatayuan daw ng pabrika.”

Iyon ang dahilan ng pakikipagpulong ni Alkalde sa mga taga-Tungkong-Bato sa tanggapan ni Kapitan no’ng isang gabi. Kabilang kami ni Tatang sa mga dumalo. Sa simula’y kinaranggan ng mga pagtutol, ngunit nang malauna’y may mangilan-ngilang sumang-ayon nang ipahayag ni Alkaldeng “Walang ibang magtatrabaho sa konstruksyon kundi mga taga-San Antonio lamang. Kapag natapos ang proyekto’y kayo pa rin ang magtatrabaho sa pabrika. Malaking tulong ‘yon sa inyong kabuhayan. Huwag kayong mag-alala. Tutumbasan ng salapi ang alinmang pag-aaring masasagasaan, maging ito’y bahay o lupang sakahan.”

Isang gabing pumapagaspas ang mga dahong anahaw ay ginambala ng pagtulog ko ang sunod-sunod na pagkahol ng aso at pag-aalburuto ng mga itik at bibe ni Hermano Huseng. Pakiwari ko’y pinasok na naman ng mga taong-labas ang iniwanang bahay ni Hermano Huseng, katulad no’ng buhay pa si Tata Pulo. Bagama’t may isang metro ang distansya, katapat lamang ng higaan ko ang pintuan ng abandonadong bahay; kaya’t dinig na dinig ko ang kakaibang langitngit ng pintong kawayan habang sumasabay sa malakas na hihip ng hangin. Bukas ang mga matang hinintay ko ang pangyayaring maaaring maganap. Pagkaraan ng ilang sandali’y muling lumangitngit ang pintong kawayan kasunod ang papalapit na mga yabag. Sandaling huminto, na sa pakiwari lo’y sa tapat ng aking kinahihigan. Maya-maya’y muli kong narinig ang mga yabag, ngunit papalayo hanggang sa mawala’t tanging ang sunod-sunod na pagaspas na lamang ng mga dahong anahaw ang aking narinig.

Hindi ako gaanong nakatulog ng gabing iyon kaya’t nakasungaw na sa bintana ang nag-iinit na araw nang ako’y bumangon. Nakapag-init na ng kape si Inang at kinukumpuni na ni Tatang ang bubong na sa wari ko’y dinaanan ng malakas na hangin. Agad kong tinungo ang bahay ni Hermano Huseng. Iginala ko

ang paningin sa buong kabahayan. Walang nabago. Walang tanda ng paglapastangan sa naiwang alaala ni Tata Pulo, ni Nana Docia at ni Hermano Huseng. Naroon pa rin at nananatili ang larawan ng sinaunang tradisyon na hinubdan ng maraming paghihirap, pagtitiis, pangungulila at pangangarap. Pinasok ng kakaibang lamig ang katawan ko, at marahil pati na ang kaluluwa ko, nang makita ko sa ibabaw ng mesa ang isang bagay na ni sa panaginip ay hindi ko inaasahang makikita: ang iskuwala ni Hermano Huseng!

Paglabas ko ng bahay, sinundan ko ang mga yapak sa putikang lupa hanggang sa gilid ng aming bahay, katapat ng aking hinihigaan. Isang nakarolyong papel ang nakita kong nakaipit sa kapisasong butas ng dingding: Binása ko ang nakalahad:

i. Sama-samang pagsigaw
Sa langit nakatunghay,
Sama-samang pagkilos
Sa lupa nakalaan.
ii. Dugo ang itinitik
Sa telang inuusig,
Silakbo yaong himig
Ng pusong humihibik.

ii. Bawat awit at tula
May tarak ng pagpuksa
Bawat ningas ay siga
Sa pugon ng pagluksa.

Kayat ngayon na ang panahon para hubdan ang nakamaskarang mukha ng lipunang pag-aari ng mapagbalat-kayong mga dayuhan! Ipagtanggol ang karapatan ng mga aping manggagawa! Isulong ang demokrasyang pipigil sa mapagsamantala't mapanlait na naghaharing uri! Mabuhay ang tunay na kasarinlang makapipigil sa karukhaan ng sambayanang Pilipino! Isulong ang pambansang pakikibaka!

Sa likod ng kalatas ay nakasaad ang ganito: Nasa kalatas na ito ang aking hinaing. Pag-aralan mo ang isinasaad ng kalatas at ipaliwanag ang kahulugan sa ating mga kanayon. Nasa loob ng munting baul ang mga polyeto, kasama ang mga kalatas na katulad nito. Ipamudmod mo sa ating mga kanayon. Ito lang ang huling hiling ko, masaya na ako para sa bayan.

Huling Halinghing: Kasal

PARANG HINATULAN NG ISANG MABAGSIK NA SUMPA ang buong lalawigan ng Nueva Ecija nang salantain ito nang halos maglilimang buwang tagtuyot. Nangagyuko ang mga uhay sa pananim. Nangabitak ang dating matabang lupa. Nangarilang ang buong palayan. Nangamatay ang maraming hayop at halaman. Nangagkasakit ang maraming bata. Lumaganap ang iba't ibang uri ng sakit at epidemyang kumitil ng maraming buhay. Nangagsara ang ilang negosyong pang-agrikultura sa Gapan at San Isidro. Nangatigil ang ilang makina ng mga pabrika sa Jaen at San Leonardo. Binawi ng ilang negosyante't imbestor ang pakikipagkalakalan sa Gapan at Lungsod ng Cabanatauan. Isa nang disyerto ang Tungkong Bato. Ito ang nilalaman ng ulo ng balitang nakasaad sa Ang Nueva Ecijano, pahayagang lokal ng lalawigan, dala ng isang kasama namin sa kilusan, isang hapon siya'y bumaba sa kabayanan. Kung bakit at paano ako napahinuod ni Hermano Huseng na mamundok at sumapi sa kanilang kilusan ay bunga ng aking lihim na pagtatangi sa kanya. Pagsaping ang naging bunga'y ang mapangahas na pagtatapat ko kina Tatang at Inang ng aking tunay na pagkatao at iniingatang lihim. Pagtakwil ang ipinabaon sa akin nina Tatang nang lisanin ko ang Tungkong Bato upang sumamang mamundok kay Hermano Huseng. Pagtakwil na dadalhin nila hanggang sa hukay, nang hindi ko nakakamit

ang kanilang kapatawaran.

“Patawad, Tatang . . . Patawad, Inang . . . Patawad . . .”

ANG PAGYURAK SA AKING DANGAL bilang tao ang matinding dahilan ng pag-anib ko sa kilusan, pangalawa lamang ang nadarama ko para kay Hermano Huseng. Nagsisimula na noon ang pagtutuyot, habang isinasalansan ko ang mga polyetong ipinagkatiwala sa akin ni Hermano Huseng ay tatlong armadong lalaking nakauniporme ng militar ang walang kaabog-abog na pumasok sa aming bahay. Sa pagitan ng aming pagmamakaawa at pagpupumiglas laban sa kanilang pananakot at pananakit ay walang habag na iginapos nila sina Tatang at Inang.

“NPA ka raw?” anang isa.

“Hindi, sino’ng maysabi sa inyong NPA ako?” ang nahihintakutan kong tugon.

“Napangiti sila sa uri ng tinig na kanilang narinig. At sila’y tuluyang naghagikhihan.

“Ibang putahe pala ‘to, eh,” ang puna ng pinakamatanda sa pangkat. “Makinis . . . Mas maganda pa sa misis ko, Pare.”

Gumuhit sa lalim ng gabi ang nakababasang na halakhak.

“Pinulong mo raw ang mga kanayon mo at nagpamudmod ka ng mga polyetong maka-kaliwa,” ang sabi ng isa. Palinga-linga. Waring may hinahanap.

“Hindi totoo ‘yan,” ang pagkakaila ko.

“Kung hindi’y ano’ng ibig sabihin ng mga polyetong ito? Bakit nasa pag-iingat mo?” Sinu-sino kayo? Sino ang lider ninyo? Ikaw?” Galit ang tinig.

“Hindi . . . Hindi ko alam ang sinasabi mo,” ang sabi ko.

Pinalibutan ako ng tatlo. Isang malakas na suntok sa sikmura ang nagpapilipit sa akin. Isa-isa nilang hinubad ang aking damit, pati pantalon at pati ang nasa loob ng aking pantalon. Isang suntok sa mukha ang nagpatigil sa aking paghiyaw. Ibinaba ng kaharap ko ang kanyang pantalon pati ang panloob na tumatakip sa kanyang kahubdan. Inilabas ang nasa loob niyon.

KAYRAMI KONG NATUTUHAN sa aking bagong daigdig, dito sa isang liblib na nayon ng Camarines Sur; mula nang kunin ako ni Hermano Huseng pagkatapos niya akong maitakas sa piitan, kasama ng iba pang mga lalaking hindi ko kilala. Ang karanasan kong iyon ang nagpabago sa pananaw ko sa buhay. Mula sa nakade-kahong ideolohiya ay nakawala ako sa gintong hawlang nasususian ng maraming pagtutol at pagbawal. Ngayong ako’y kaisa na ng kilusan, sa kabundukan ko napagsino ang aking sarili—ang noo’y kayraming pangamba at takot na ayaw kumawala sa aking dibdib, ang aking pagkamakasariili na wala palang puwang sa sistemang sosyal, moral at politikal ng bayan; ang maling paglingon ko sa hinaharap; ang napakataas na pagpapahalaga ko sa edukasyon at hindi sa damdamin ng nakararami; ang kaginhawahan at kasiyahan nadarama ko kapag ako’y busog habang may mga kababayan akong hindi kumakain; at higit sa lahat, ang malaking takot kong mamatay dahil sa aksidente, pagkakasakit o pagtanda at hindi nang dahil sa bayan. Ang lahat ng ito’y naikintal sa isipan ko nang dahil sa kilusan. Nang dahil sa lihim na pag-ibig ko kay Hermano Huseng. Nang dahil sa dangal na nawala sa akin.

Hindi binago ni Hermano Huseng ang kanyang pangalan sa kilusan bilang paggalang niya kay Tata Pulo. Samantalang ako’y bininyagan niya sa pangalang Ka Hermana bilang paggunitang minsa’y naging hermana ako ng “ampunin” nina Tatang ang patrong si San Isidro ng Tungkong Bato. Sa mahabang panahon ng pamamalagi ko sa kabundukan ay lalo akong napalapit kay Hermano Huseng. Ako ang nag-aasikaso sa kanya kapag siya’y nagugutom, nagkakasakit o

nasusugatan sa tuwing may mga armadong militar na lumulusob sa aming pinagkukutaan. Katuwang ko sa pag-aasikaso sa kanya si Ka Santan, isang dating madreng guro na siyang nagtatago ng mga nakumpiskang armas ng mga militar nang minsang nagkaroon ng engkuwentro sa paanan ng bundok. Sadyang kay sarap pagsilbihan ang isang taong lihim na minamahal.

Isang umagang lumalangoy ako sa ilog ay bahagyang umalimbukay ang alon nang isang malakas na katawan ang tumalon sa tubig. Nang lingunin ko ang nagmamay-ari ay muling tumambad sa aking harap ang isang taong nagtataglay ng malapad na dibdib, maumbok ang siksik na braso, masigla at malakas. Si Hermano Huseng.

“May mahalagang pulong mamayang gabi. Malaki ang nagawa mong tulong sa kilusan kaya’t dumalo ka. May lihim akong ibubunyag sa ating mga kasamahan. Panahon na marahil para pagbigyan ko naman ang tibok ng aking puso. Ikaw ang pinakamahalagang taong dapat na makarinig sa aking ikinukubling lihim,” ang sabi ni Hermano Huseng.

“Ito na kaya ang araw na itinakda sa akin ng Panginoon?” ang naitanong ko sa aking sarili. “Imposibleng mangyari, ngunit ayokong umasa . . . ayoko.”

Maliyab na maliyab ang sindi ng mga sulo nang dumating ako sa pinagdarausan ng pulong. Ayon sa isang kasama’y sampung minuto nang nagpupukulan ng mga tanong at nagpapalitang-kuro ang mahigit na walumpung kasapi ng kilusan, kasama na ang isang dating pulitiko, isang pinatalsik na miyembro ng gabinete, isang pari, isang kilalang tagapagtatag ng grupong panrelihiyon, isang babaing newscaster, dalawang peryodista, isang propesor ng political science at dalawang dating militar na dinukot nina Ka Undo noon, na matapos pababain ng bundok dahil na rin sa kahilingan ng gobyerno ay nagretiro sa pagsusundalo at muling nagbalik sa kabundukan para panghabang-buhay na maging kasapi.

Nagsisimula nang pumatak ang ulan nang ipahayag ni Hermano Huseng ang ganito:

“Kailangang magsipaghanda tayo. Anomang oras ay maaaring pumasok sa teritoryo natin ang pwersang militar. Nagkaisa na ang gobyerno, ang simbahan at ang media laban sa atin. Hindi raw natin pinahahalagahan ang nilagdaang kasunduan. Kasalanan ba natin kung bumalik sa bundok ang dati nilang mga kaanib? Kusang-loob ang pagbabalik dito nina kapitan,” ang bungad ni Hermano Huseng. “Lumalakas ang ating pwersa at iyan ang pinangangambahan ng gobyerno.”

Nagsindi siya ng sigarilyo. Nagpawala ng usok.

“Bago ako sumapi sa kilusan ay ipinangako ninyo sa akin na anoman ang maging desisyon ko sa hinaharap, ako’y inyong pakikikingan at uunawain.” ang pagpapatuloy ni Hermano Huseng. “Sa pagkakataong ito, sa kapahintulutan ng ating punong repormistang si Kumander Magayon, ay nais kong ipabatid sa inyong lahat na kami ni Ka Santan ay lihim na nagkakaibigan. Nais ko siyang pakasalan at pakisamahan habang buhay. Kasal ang tanging halinghing ko kay Ka Santan. Ito ang huling halinghing ko, masaya na ako para sa aking sarili.”

Gumuho ang pangarap na aking binuo nang kay habang panahon. Nawalang-saysay ang lahat ng aking pagsisikap at pag-asam. A, kay haba ng gabing iyon. Kasinghaba ng magdamag kong pagluha. At bago pumutok ang araw, sa tulong ng isang aandap-andap na ilawan, ang sakit ng puso ko’y itinala ko sa isang kapisang papel:

Nagising ako sa katotohanang hindi nga pala maaaring mangyari ang lahat. Salamat sa iyo na nagpatibok ng aking puso. Salamat sa alaala. Maraming salamat sa isang napapanahong pagpapamulat. Paalam.

Sumabay ang pagpatak ng aking mga luha sa walang lingon at salit-salitan kong paghakbang. Kay haba na ng aking nalakbay. Habang daan, pumapalaot sa diwa ko ang huling saknong ng tulang sinulat ni Hermano Huseng na ipinabasa niya sa akin kamakalawa ng gabi:

Kay sarap sanang maging malaya kung ang laya'y
Di malalambungan ng pagsisisi o pag-aalipusta.
Bawat makata'y isang laya sa diwa at dugo.
Bawat diwa'y isang bala ng poot,
Bawat patak ng dugo'y isang punlo ng dangal.
Ngunit,
Hindi sa pamumundok,
Hindi sa paghawak ng armas
Nasusukat ang ang lakas at giting,
Hindi sa lawakang paglusob at pananakop
Nakakamit ang laurel at kamanyang,
Kundi sa loob ng ating sarili.
Laban sa gutom.
Laban sa hirap.
Laban sa ligalig.
Laban sa daigdig.
Sa daigdig ng napasukong daigdig.

Sa dakong hilaga, mga yabag na papalapit ang gumambala sa aking paghakbang. Isang mahabang kilabot ang humaplos sa aking buong katawan. Nagtago ako sa isang lihim na lagusang natatakpan ng mahahabang damo at dayami. Mayamaya'y natulig ako sa sunod-sunod na pagpapalitan ng mga putok kasunod ng maramihang pagsabog. Malalakas. Nakatutulig. Nakamamatay.

Pagkaraan ng dalawang araw at dalawang gabing pagtatago sa lihim na lagusan ay nagpatuloy ako ng paglalakad. Inihatid ako ng aking mga paa sa kabayanan. Usap-usapan ang enkuwentrang naganap sa pagitan ng mga militar at NPA kamakailan.

Bumalong ang pangangatal ng buo kong katawan nang tumambad sa aking harapan ang nakalarawan sa pamukhang pahina ng pahayagan. Isang sugatang lalaking NPA ang matinding nananangis sa harap ng isang babaing NPA na sabog ang utak at pira-piraso na ang katawan. Ang lalaking iyon, sa kabila ng sunog ang kaliwang mukha'y nakikilala ko pa rin. Siya ang lalaking nagtataglay ng malapad na dibdib at maumbok at siksik na mga braso, na noon, sa tuwing makikita ko'y nakadarama ako ng naiibang sigla. Ng naiibang pangitain. Ng di-maipaliwanag na damdamin.

*bisita—maliit na simbahan

*abay—asawa

*ye—ay

*tumana—taniman ng gulay

Pangatlong Gantimpala sa Maikling Kuwento, 2002 Carlos Palanca Memorial Awards for Literature

Gawain sa Pagkatuto Bilang 1: Sagutin ang mga tanong sa ibaba. Isulat ang iyong sagot sa iyong kuwaderno.

1. Bakit Huling Hiling, Hinaing at Halinghing Ni Hermano Huseng ang piniling pamagat ng akda? Angkop ba ang pamagat?

2. Kailan isinulat ni Patrocinio V. Villafuerte ang akdang “Huling Hiling, Hinaing at Halinghing Ni Hermano Huseng?”

3. Ano ang katatayuan ng panitikan sa panahon na naisulat ni Patrocinio Villafuerte ang akdang ito?

4. Masasabi mo bang may pagkakaugnay ang kuwento ng Walang Sugat sa akdang binása? Bakit Oo? Bakit Hindi? Ipaliwanag ang iyong sagot

5. Ano ang nais ipabatid ng kuwento sa mambabása?

6. Kung ikaw ang nása kalagayan ni Hermano Huseng, gagawin mo ba ang kaniyang ginawa?

7. Ano ang nangyari sa mga kapatid ni Hermano Huseng?

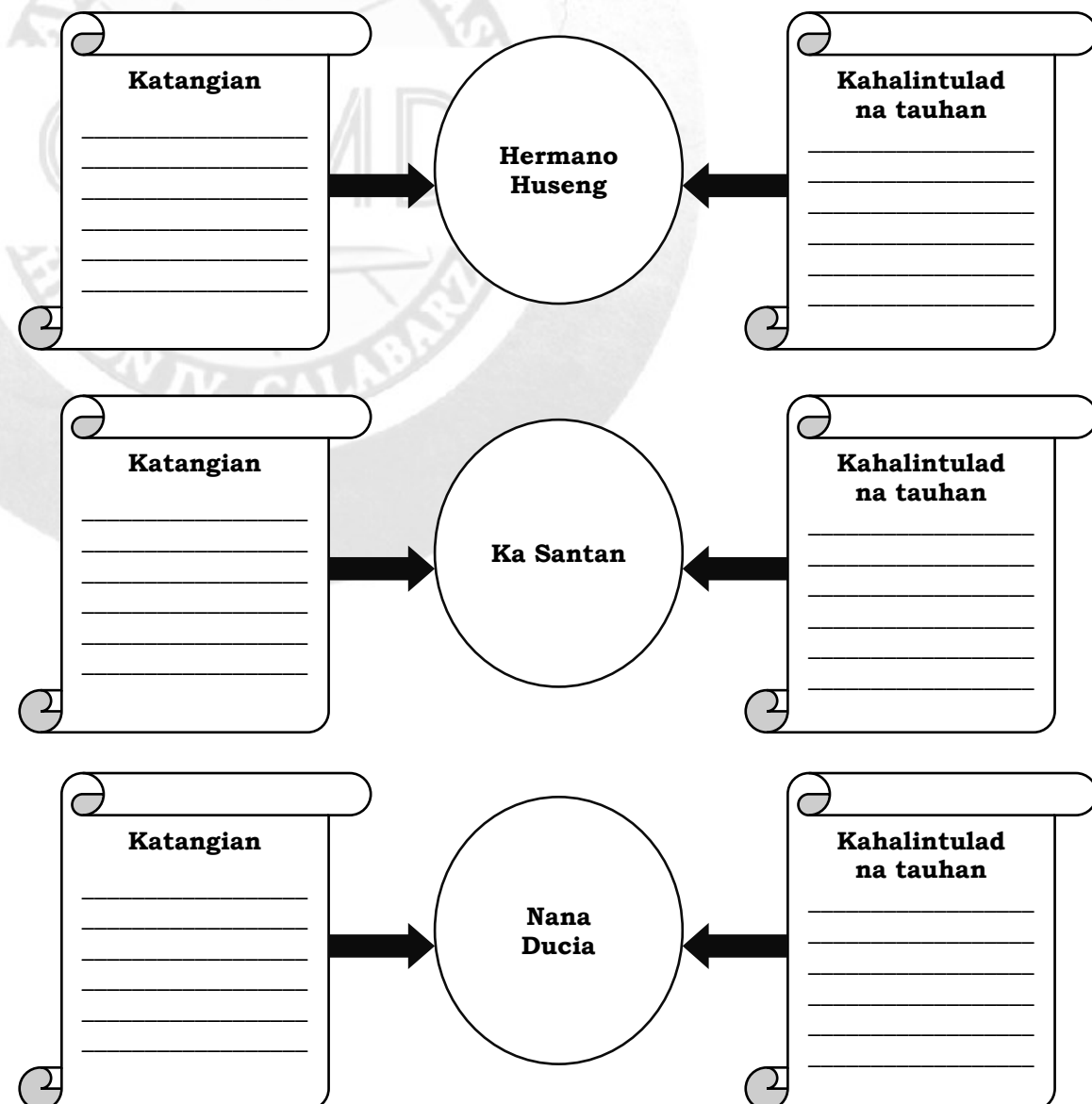
8. Makatotohanan ba ang tagpong ito?

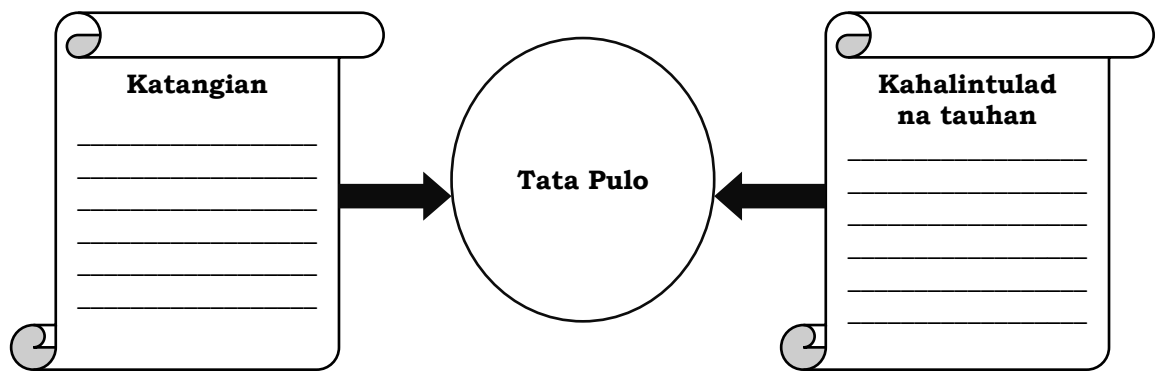
9. Bakit kaagad na inilibing si Tata Pulo? Ano-ano ang mga dahilan ng mga anak? Nasunod ba ang tagubilin niyang nais na kabaong? Bakit?

10. Anong pag-uugali ng mga Pilipino ang masasalamain sa akdang “Huling Hiling”?

11. Kung may maiuugnay ka na kasalukuyang panahon na isang kuwento/ kalyeserye sa “Huling Hiling”, ano ito? Ipahayag ang iyong kasagutan.

Gawain sa Pagkatuto Bilang 2: Kilalanin ang mga tauhan sa akda. Bigyan ito ng kahalintulad na tauhan/kuwento na may kaugnayan sa binásang akda.

Gawain sa Pagkatuto Bilang 4: Sumulat ng isang talata tungkol sa paksang edukasyon ngayong “New Normal.” Gawin ito sa iyong sagutang papel.

Maikling Dula

I

Aralin

Matapos mong mapag-aralan ang aralín na ito, ikaw ay inaasahang: A) mapaghahambing ang mga napanood na dula batay sa mga katangian at elemento ng bawat isa; B) maisusulat ang isang maikling dula tungkol sa karaniwang buhay ng isang pangkat ng tao sa ilang bansa sa Asya; C) magagamit ang mga angkop na pang-ugnay sa pagsulat ng maikling dula; D) maipahahayag ang damdamin at pag-unawa sa napakinggang akdang orihinal; E) maipaliliwanag ang naging bisa ng nabásang akda sa sariling kaisipan at damdamin.

Ano ang dula?

Ang dula ay isang uri ng panitikan. Nahahati ito sa ilang yugto na maraming tagpo. Pinakalayunin nitong maitanghal ang mga tagpo sa isang tanghalan o entablado. Mauunawaan at matutuhan ng isang manunuri ng panitikan ang ukol sa isang dula sa pamamagitan ng panonood.

Gaya ng ibang panitikan, ang karamihan sa mga dulang itinatanghal ay hango sa totooong buhay maliban na lámang sa iilang dulang likha ng malikhain at malayang kaisipan. Lahat ng itinatanghal na dula ay naaayon sa isang nakasulat na dula na tinatawag na iskrip. Ang iskrip ng isang dula ay iskrip lámang at hindi dula, sapagkat ang tunay na dula ay iyong pinanonood na sa isang tanghalan na pinaghahandaan at batay sa isang iskrip.

Ang tagpo ay ang paglabas-masok sa tanghalan ng mga tauhan.

Ang dula ay mayroon ding sangkap. Ito ay simula, gitna, at wakas.

SANGKAP NG DULA

1. Tagpuan. Ito ang panahon at pook kung saan naganap ang mga pangyayaring isinaad sa dula.
2. Tauhan. Ang mga kumikilos at nagbibigay-buhay sa dula; sa tauhan umiikot ang mga pangyayari; ang mga tauhan ang bumibigkas ng dayalogo at nagpapadama sa dula.
3. Sulyap sa suliranin. Ang bawat dula ay may suliranin, walang dulang walang suliranin; mawawalan ng saysay ang dula kung wala itong suliranin; maaaring mabatid ito sa simula o kalagitnaan ng dula na nagsasadya sa mga pangyayari; maaaring magkaroon ng higit na isang suliranin ang isang dula.
4. Saglit na kasiglahan. Ito ang saglit na paglayo o pagtakas ng mga tauhan sa suliraning nararanasan.
5. Tunggalian. Ang tunggalian ay maaaring sa pagitan ng mga tauhan, tauhan laban sa kaniyang paligid, at tauhan laban sa kaniyang sarili; maaaring magkaroon ng higit sa isa o patong-patong na tunggalian ang isang dula.
6. Kasukdulan. Ito ay climax sa Ingles; dito nasusubok ang katatagan ng tauhan; sa sangkap na ito ng dula tunay na pinakamatindi o pinakamabugso ang damdamin o kaya'y sa pinakakasukdulan ang tunggalian.
7. Kakalasan. Ito ay ang unti-unting pagtukoy sa kalutasan sa mga suliranin at pag-ayos sa mga tunggalian.

ELEMENTO NG DULA

1. Iskrip o nakasulat na dula. Ito ang pinakakaluluwa ng isang dula; lahat ng bagay na isinasaalang-alang sa dula ay naaayon sa isang iskrip; walang dula kapag walang iskrip.
2. Gumaganap o actor. Ang mga aktor o gumaganap ang nagsasabuhay sa mga tauhan sa iskrip; sila ang nagbibigkas ng dayalogo; sila ang nagpapakita ng iba't ibang damdamin; sila ang pinanonood na tauhan sa dula.
3. Tanghalan. Anomang pook na pinagpasyahang pagtanghalan ng isang dula ay tinatawag na tanghalan; tanghalan ang tawag sa kalsadang pinagtanghalan ng isang dula, tanghalan ang silid na pinagtanghalan ng mga mag-aaral sa kanilang klase.
4. Tagadirehe o direktor. Ang direktor ang nagpapakahulugan sa isang iskrip; siya ang nag-i-interpret sa iskrip mula sa pagpasya sa itsura ng tagpuan, ng damit ng mga tauhan hanggang sa paraan ng pagganap at pagbigkas ng mga tauhan ay dumidipende sa interpretasyon ng direktor sa iskrip.
5. Manonood. Hindi maituturing na dula ang isang binansagang pagtanghal kung hindi ito napanood ng ibang tao; hindi ito maituturing na dula sapagkat ang layunin ng dula'y maitanghal; at kapag sinasabing maitanghal dapat mayroong makasaksi o makanood.
6. Eksena at Tagpo. Ang eksena ay ang paglabas-masok sa tanghalan ng mga tauhan samantalang ang tagpo nama'y ang pagpapalit o ang iba't ibang tagpuan na pinangyarihan ng mga pangyayari sa dula.

Basahin at unawain ang dula.

Dito Pala ang Inyo ni Frederico B. Sebastian

Part 1

Clary: Sabik na sabik na akong makarating sa bahay Bert.

Bert: Totoo ba yan?

Clary: Oo naman. Ang hangin sa lalawigan ay tunay na nakakaakit.

Bert: Masaya ako dahil nasisiyahan ka mahal ko.

Clary: Nais ko na talagang makarating Bert sa ating paraiso!!!
(papasok na sa maralitan bahay)

Clary: Ito pala ang sinasabi mong bahay Bert.

Bert: Oo mahal ko.

*tumitingin-tingin pagkatapos umupo sa bangko ito ay bumagsak

Clary: Aray ko pohhh!!!!

Bert: Nasaktan ka ba mahal?

Clary: Nasaktan!? Hello?! Bumagsak kaya ako dahil sa upuan na yan! Hindi mo man lamang sinabi na bulok na pala yan. (galit na galit)

Bert: (aamuhin si Clary) Wag ka nang magalit. (imamasahe ang binti ng babae)

Matagal na kasi ako hindi nakakauwi dito mahal.

*ngingiti na si Clary at babangon

Clary: Ito pala ang sinasabi mong paraiso. Kita mo pala ang mga bituin kahit araw na araw.

Bert: Oo nga. At ang sofa namin ay matigas lamang.
*tatawa ang dalawa

Clary: Bert....wala ka na bang damit maliban pa diyan?

Bert: Ano naman ang masama sa suot ko, mahal kong Claring?

Clary: (nagalit) Bakit noong dumadalaw ka pa sa amin ang ayos ng iyong suot?

And by the way haven't I told you, call me Clary.

Bert: Ayaw mo bang Claro na lamang? (tatawa)

Clary: It's not Claro its Claryyyyy! (lalayo kay Bert at tatalikuran ito)

Bert: (yayakapin patalikod si Clary) sige Clary. Bakit nga pala tayo nag-uusap
ng ganito, kakakasal pa lamang natin ah?

Clary: Oo nga.

Bert: Sige na, magbihis ka na muna.

Clary: Saan ako magbibihis?

Bert: Aba saan pa e di dito. Wala naman taong makakakita sa'yo kundi...
ako
lamang (titingin sa manonood tapos tataas-taas ang kilay)

Clary: Dito?! (titingin sa nanonood)

Bert: Alam mo mahal ko, dito sa probinsiya lalo na sa katulad kong mahirap wala ka ng makikita pang room kundi ito lang.

Clary: Mamayang gabi na lang ako magbibihis. (magdadabog)

Bert: Ikaw ang bahala. Pero ang gabi sa amin ay tunay na gabi?

Clary: Huh?

Bert: Walang elektrisidad dito, mahal ko.

Clary: OMG! Di na talaga ako makakapag bihis!!! Sa Maynila na nga lamang ako magbibihis.

Bert: (tatawa) HAHAAHA

Clary: (iirap) At saka asan pala ang ating bed?

Bert: Wala tayong katre mahal ko....

Clary: Ano?! Sa'n tayo matutulog?

Bert: Sa sahig mahal ko.

Clary: Sa ganda kong ito matutulog ako sa sahig?

Bert: Masanay ka na...sapagkat mahirap lang ak....

Clary: Tama na! wala na akong magagawa!!! Samahan mo na lamang ako sa banyo at maliligo muna ako.

Part 2

Alberto: Wag ka na maligo Clary. Malamig ang panahon at hindi ka pa masyado
sanay dito.

Clary: Bakit pati paliligo ko ay iyong pinapakialaman? At bakit ako magsasanay

maligo, hindi ba ako naliligo?

Alberto: Hindi sa hindi ka naliligo. Iba kase ang banyo mo sa Maynila sa banyo namin. Hindi ka nga makapagpalit dahil sa hiya, ang pagliligo pa kaya sa batalan.

Clary: Sige na.....Mr. Alibi

Bert: (sa sarili) ang hirap pala magkaasawa lalo na ang tulad ni Clary na laki sa Maynila at mayaman. Ano kaya ang mangyayari kung malaman niya na ako ay may mga anak....

*bumalik na galing sa batalan si Clary

Clary: Bert! Hindi ako pwedeng maligo doon....wala man lamang harang yong...

Bert: batalan, mahal.

Clary: At Bert wala pa akong nakikitang gripo. Saan kayo kumukuha dito ng tubig?

Bert: kumukuha kami ng tubig sa poso, mga kalahating kilometro lang naman mula rito. Kung maliligo ka, sabihin mo na para ako ay mag-uumpisa nang maglakad.

Clary: Wag na, bert! sa Maynila na lang ako maliligo.

Bert: Sa Maynila ka na rin maliligo at doon ka rin magbibihis?

Clary: Oo, at asan dito yong....

Bert: Ano?

Clary: yong kasilyas.

Bert: Wala kami. Karamihan sa amin ay wala pang toilet, lalo na ang mga mahihirap na tulad ko. Hindi pa kase nakakarating ang sibilisasyon sa amin e.

Clary: Ano?! Ano ang gingamit ninyo?

Bert: Nakikita mo ba yon? (tuturo sa kabilang direksiyon)

Clary: yong kawayan?

Bert: Oo, yon ang kasilyas namin.

Clarita: What?! Sukdulan na ang mga pagsubok mo sa akin Bert! Dito mo ba ako ititira?! Akala ko ba may sarili tayong paraiso at mamumuhay tayo ng parang si Adan at si Eba!!!? Ano ang nangyari sa sinabi mo???

*magugulat na lang si Clary may pumasok na matanda

Bert: (gulat) Tiya Isyang!!!

Tiya Isyang: Berto! (nakakunot ang noo)

* ang mga bata ay pupunta kay Bert

Mga bata: Tatay! Tatay! Tatay! wala ka bang pasalubong sa amin? (with a cute face)

* gulat na gulat si Clary (nakatingin lamang sa nakikita niyang pangyayari)

Bert: Tiya Isyang, siya ay si Clary ang aking asawa, Clary ang aking tiya at aking mga....

Clary: Anak! Walang hiya ka, hindi ka nagsabi sa akin ng buong katotohanan.

Uuwi na lang ako sa Maynila. Doon may banyo, toilet, bed, rooms. at higit sa lahat walang mga makukulit na bata ang manggugulo sa akin.

*umalis si Clary at hinabol naman siya ni bert at nahawakan sa kamay

Bert: Hindi ka maaaring umalis na wala ako.

(nag-iyak ang mga anak)

Gawain sa Pagkatuto Bilang 1: Sagutin ang mga tanong batay sa dulang nabasa. Isulat ang iyong sagot sa iyong sagutang papel.

1. Bakit nagalit si Clary sa kaniyang asawa?
2. Sa inyong hinuha batay sa binasang akda ano ang inaasahang buhay ni Clary sa piling ni Bert?
3. Sa anong uri ng buhay nasanay si Clary kung kaya't hindi niya alam ang buhay probinsiya?
4. Ano ang nagbunsod kay Bert upang hindi sabihin ang kaniyang totoong antas ng buhay kay Clary?

E

Gawain sa Pagkatuto Bilang 2: Ihambing mo na ang dulang pantanghalan sa dulang pantelebisyon. Gawin sa iyong sagutang papel.

Gawain sa Pagkatuto Bilang 3: Maglahad ng ilang pangyayari sa tunay na buhay sa kasalukuyan na may pagkakatulad sa ilang pangyayari sa nabasa mong dulang pantanghalan. Gawin sa iyong sagutang papel.

A

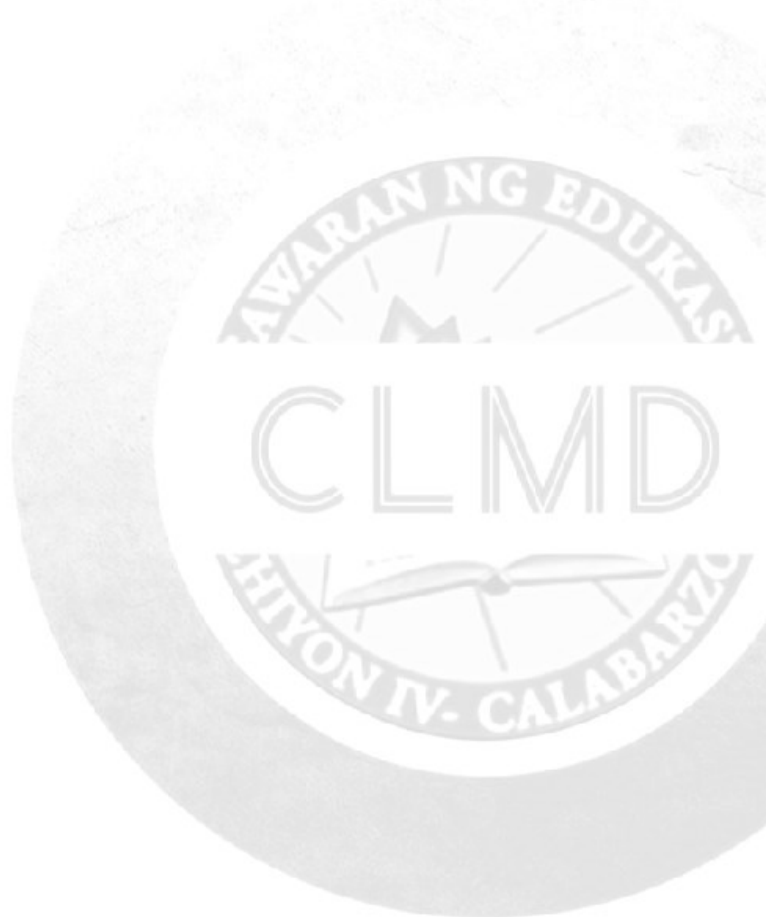
Gawain sa Pagkatuto Bilang 4: Punan ang patlang. Isulat ang sagot sa iyong sagutang papel.

Nabatid ko na ang _____ ay nahahati ito sa ilang yugto na maraming tagpo. Pinakalayunin nitong maitanghal ang mga tagpo sa isang tanghalan o entablado.

Susi sa Pagwawasto

Week 1						
Gawain sa Pagkatuto 1	Gawain sa Pagkatuto 2	Gawain sa Pagkatuto 3	Gawain sa Pagkatuto 4	Gawain sa Pagkatuto 5	Gawain sa Pagkatuto 6	Gawain sa Pagkatuto 7
1. 2. 3. 4. 5.	1. 2. 3. 4. 5.	1. 2. 3. 4. 5.	1. 2. 3. 4. 5.	1. 2. 3. 4. 5.	1. 2. 3. 4. 5.	1. 2. 3. 4. 5.

PIVOT Assessment Card for Learners

Personal na Pagtataya sa Lebel ng Performans Para sa Mag-aaral

Pumili ng isa sa mga simbolo sa ibaba na kakatawan sa iyong naging karanasan sa pagsasagawa ng mga gawain. Ilagay ito sa Hanay ng LP o Lebel ng Performans. Basahin ang deskripsiyon bilang gabay sa iyong pagpili.

- ★ -Nagawa ko nang mahusay. Hindi ako nahirapan sa pagsagawa nito. Higit na nakatulong ang gawain upang matutuhan ko ang aralin.
- ✓ -Nagawa ko nang maayos. Nahirapan ako nang bahagya sa pagsasagawa nito. Nakatulong ang gawain upang matutuhan ko ang aralin.
- ? -Hindi ko nagawa o nahirapan ako nang labis sa pagsasagawa nito. Hindi ko naunawaan ang hinihingi sa gawain. Kailangan ko pa ng paglilinaw o dagdag kaalaman upang magawa ko ito nang maayos o mahusay.

Gawain sa Pagkatuto

Week 1	LP	Week 2	LP	Week 3	LP	Week 4	LP
Gawain sa Pagkatuto Blg. 1		Gawain sa Pagkatuto Blg. 1		Gawain sa Pagkatuto Blg. 1		Gawain sa Pagkatuto Blg. 1	
Gawain sa Pagkatuto Blg. 2		Gawain sa Pagkatuto Blg. 2		Gawain sa Pagkatuto Blg. 2		Gawain sa Pagkatuto Blg. 2	
Gawain sa Pagkatuto Blg. 3		Gawain sa Pagkatuto Blg. 3		Gawain sa Pagkatuto Blg. 3		Gawain sa Pagkatuto Blg. 3	
Gawain sa Pagkatuto Blg. 4		Gawain sa Pagkatuto Blg. 4		Gawain sa Pagkatuto Blg. 4		Gawain sa Pagkatuto Blg. 4	
Gawain sa Pagkatuto Blg. 5		Gawain sa Pagkatuto Blg. 5		Gawain sa Pagkatuto Blg. 5		Gawain sa Pagkatuto Blg. 5	
Gawain sa Pagkatuto Blg. 6		Gawain sa Pagkatuto Blg. 6		Gawain sa Pagkatuto Blg. 6		Gawain sa Pagkatuto Blg. 6	
Gawain sa Pagkatuto Blg. 7		Gawain sa Pagkatuto Blg. 7		Gawain sa Pagkatuto Blg. 7		Gawain sa Pagkatuto Blg. 7	
Gawain sa Pagkatuto Blg. 8		Gawain sa Pagkatuto Blg. 8		Gawain sa Pagkatuto Blg. 8		Gawain sa Pagkatuto Blg. 8	
Week 5	LP	Week 6	LP	Week 7	LP	Week 8	LP
Gawain sa Pagkatuto Blg. 1		Gawain sa Pagkatuto Blg. 1		Gawain sa Pagkatuto Blg. 1		Gawain sa Pagkatuto Blg. 1	
Gawain sa Pagkatuto Blg. 2		Gawain sa Pagkatuto Blg. 2		Gawain sa Pagkatuto Blg. 2		Gawain sa Pagkatuto Blg. 2	
Gawain sa Pagkatuto Blg. 3		Gawain sa Pagkatuto Blg. 3		Gawain sa Pagkatuto Blg. 3		Gawain sa Pagkatuto Blg. 3	
Gawain sa Pagkatuto Blg. 4		Gawain sa Pagkatuto Blg. 4		Gawain sa Pagkatuto Blg. 4		Gawain sa Pagkatuto Blg. 4	
Gawain sa Pagkatuto Blg. 5		Gawain sa Pagkatuto Blg. 5		Gawain sa Pagkatuto Blg. 5		Gawain sa Pagkatuto Blg. 5	
Gawain sa Pagkatuto Blg. 6		Gawain sa Pagkatuto Blg. 6		Gawain sa Pagkatuto Blg. 6		Gawain sa Pagkatuto Blg. 6	
Gawain sa Pagkatuto Blg. 7		Gawain sa Pagkatuto Blg. 7		Gawain sa Pagkatuto Blg. 7		Gawain sa Pagkatuto Blg. 7	
Gawain sa Pagkatuto Blg. 8		Gawain sa Pagkatuto Blg. 8		Gawain sa Pagkatuto Blg. 8		Gawain sa Pagkatuto Blg. 8	

Paalala: Magkaparehong sagot ang ilalagay sa LP o Lebel ng Performans sa mga gawaing nakatakda ng higit sa isang linggo o week. Halimbawa: Ang aralin ay para sa Weeks 1-2, ilalagyan ang hanay ng Week 1 at Week 2 ng magkaparehong ★, ✓, ?.

Sanggunian

Abadilla, Alejandro G, Ako ang Daigdig

Blake, Matthew (2008). "Euphemism, badyang pangpalubagloob". *Tagalog English Dictionary-English Tagalog Dictionary*. Bansa.org. Check date values in: |date= (help), nasa *euphemism*. <https://tl.wikipedia.org/wiki/Eupemismo> (Sinilip Setyembre 14, 2015)

Capucion, Johnnoel, Katganan, Indie Film

Cueto, Justin Mae, Radyo Niyugan

Escalante Jr., Mateo G., Sa Buhay Ng Kabataan, Alin Ang Dapat Unahin At Bigyan Ng Pagpapahalaga: Pag-Ibig O Edukasyon

Gaboy, Luciano L. "Euphemism". *Gabby's Dictionary, Praktikal na Talahulugang Ingles-Filipino ni Gabby/Gabby's Practical English-Filipino Dictionary, GabbyDictionary.com*. <https://tl.wikipedia.org/wiki/Eupemismo> (Sinilip Setyembre 14, 2015)

Maramba, Asuncion David. *Early Philippine Literature From Ancient Times to 1940*. Pasig City: Anvil Publishing Inc., 2006.

Pascual, Benjamin, Ang Kalupi, Maikling Kuwento

Rodriguez, William II, Wattpad: Bagong Daluyan ng Popular na Literatura

Rodriguez, William II, Ang Dagli sa Panahon ng Nagmamadali

Sebastian, Fredirico B, Dito Pala ang inyo, Dula

Tuazon, T. Castillo del. *Philippine Literature From Ancient Times to the Present*. Quezon City: Del Castillo and Sons, 1974.

Villafuerte, Patrocinio V., Huling Hiling, Hinaing At Halinghing Ni Hermano Huseng

Para sa mga katanungan o puna, sumulat o tumawag sa:

Department of Education Region 4A CALABARZON

Office Address: Gate 2, Karangalan Village, Cainta Rizal

Landline: 02-8682-5773 locals 420/421

Email Address: lrmd.calabarzon@deped.gov.ph

